T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI BİLİM DALI

ASHAB-I KEHF HİKÂYESİ ve ANADOLU'DA ASHAB-I KEHF MİMARİSİ

Sümeyye YÜZÜCÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI

KONYA - 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

KONYA

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sümeyye YÜZÜCÜ		
	Numarası	088110031002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / Türk İslam Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI		
	Tezin Adı	ASHAB-I KEHF HİKÂYESİ ve ANADOLU'DA ASHAB-I KEHF MİMARİSİ		

Sümeyye YÜZÜCÜ tarafından hazırlanan 'Ashab-ı Kehf Hikâyesi ve Anadolu'da Ashab-ı Kehf Mimarisi' başlıklı bu çalışma 24/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesinin Adı Soyadı	İmzası	Teslim Tarihi
1. Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR	[signature]	24-09-2019
2. Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI	[signature]	24.09.2019
3. Dr. Öğr. Üyesi Erkan AYGÖR	[signature]	24.09.2019
4.		

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

KONYA

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sümeyye YÜZÜCÜ		
	Numarası	088110031002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / Türk İslam Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI		
	Tezin Adı	ASHAB-I KEHF HİKÂYESİ ve ANADOLU'DA ASHAB-I KEHF MİMARİSİ		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Sümeyye YÜZÜCÜ

Sümeyye Yüzücü

KONYA	**T.C.** **NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ** **Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü**	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sümeyye YÜZÜCÜ		
	Numarası	088110031002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / Türk İslam Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI		
	Tezin Adı	ASHAB-I KEHF HİKÂYESİ ve ANADOLU'DA ASHAB-I KEHF MİMARİSİ		

ÖZET

Ashab-ı Kehf hikayesiyle biçimlenen kültür, yıllar içerisinde mimari yapılarda motiflere dönüşmüştür. Bu motifler Orta Asya'dan gelen kültürel mirasın üzerine inşa edildiğinden ortaya çıkan motif sanat eserine dönüşmüştür. Bu kültür ile harmanlanan Anadolu insanı, Anadolu sanatını oluşturarak kendine özgü dini kimliğini oluşturmuştur. Bu köklü olmanın verdiği bir saygınlık noktasıdır.

Anahtar Kelimeler: Ashab-ı Kehf Hikayesi, Motif, Kültür, Anadolu Sanatı

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin			
	Name Surname	Sümeyye YÜZÜCÜ	
	Student Number	088110031002	
	Department	Islamic History and Arts / Turkish Islamic Arts	
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X
		Doctoral Degree (Ph.D.)	
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI	
	Title of the Thesis/Dissertation	Ashab-ı Kehf The Story Ashab-ı Kehf Architecture in Anatolia	

ABSTRACT

Ashab-ı Kehf the culture shaped by its story has turned into motifs in architectural buildings over the years. These motifs were built on the cultural heritage of Central Asia, which turned out to be a work of art. The Anatolian people, who were blended with this culture, created Anatolian art and created their own unique religious identity. This is a point of respect for being rooted.

Keywords: Ashab-ı Kehf the Story, Motif, Culture, Anatolian Art

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

“Rabbimiz, katından bize bir rahmet ver ve
İşimizden bize doğruyu kolaylaştır.” Kehf Sûresi 10. ayet

Bir ilaha inanma ihtiyacı insanlık tarihinde kültürel ve sanatsal değerlerin oluşmasında etken rol alırken, buna bağlı birçok eserin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Bireylerde bu inanma ihtiyacının karşılanmasında kutsal kitaplar, o dini yayan kişiler veya çevre etkin olmaktadır.

Çalışmamızı oluşturan Ashâb-ı Kehf menkıbesinin kahramanları bu noktada dikkate şayan bir farklılık göstermektedir. Bu kahramanlar tek tanrı inancını kendi akıllarıyla bulmuşlardır. Bu özelliği ve kutsal kitap olan Kur’ân-ı Kerim’de yer alması, Ashâb-ı Kehf kıssasını farklı kılmaktadır. Hikâyenin belirgin olan bir diğer özelliği ise ölümden sonra dirilmeyi de konu almasıdır.

Dünyanın dört bir yanına yayılmış olan Ashab- ı Kehf hikâyesi, kendine dini mimaride de yer bulmuştur. Bu Ashab-ı Kehf dini mimari eserleri, birçok medeniyet ve kültürler arasndan, deyim yerinde ise, el değiştirerek günümüze kadar gelmektedir. Çalışmanın konusunu işte bu dini mimariler oluşturmaktadır.

Çalışmamızı hazırlarken zorluklarla karşılaştık. Bu konuda bana yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI’ya, tezin yazım aşamasında kıymetli katkılarından dolayı Dr. Öğretim Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR ve Dr. Öğretim Üyesi Necla DURSUN’a, Afşin kitabelerini okumamda yardımcı olan abim Abdurahman ŞAHİN’e ve Doc.Dr. Ali ÜNİŞEN’e, Afşin Ashab-ı Kehf Cami duvar yazılarının fotoğraflarını çeken Ramazan KIRAÇ’a (Ashab-ı Kehf Küllüyesi Rehberi), Diyarbakır Lice Ashab-ı Kehf Mescidi’nin kitabesinin fotoğraflarını çeken Sait BAĞIR’a ve desteklerinden dolayı kardeşlerime, anne-babama ve eşim İbrahim YÜZÜCÜ’ye ve beni sabırla destekleyen çocuklarıma teşekkür ederim.

Sümeyye YÜZÜCÜ

Konya, 2019

GİRİŞ

1. Çalışmanın Amacı, Önemi ve Kapsamı

İnsanların bir yaratıcıya inanma şekli birçok coğrafyada ve birçok dönemde faklılıklar göstermiştir. Bu farklılıkla birlikte bazı inanışlar vardır ki bunlar, dünyanın birçok coğrafyasında, değişik tarihlerde aynı hikâye ile kendilerini aksettirmişlerdir. Bu inanışlar insanların inançlarının temelinde yer almış ve birçok kutsal kitapta da çok az farklılıklarla kendini göstermişlerdir.

Bu menkıbelerden biri olan Ashab-ı Kehf, ölümden sonra dirilişe somut bir örnek olduğundan halk arasında da benimsenmiş semavi yanının çok ötesinde, dilden dile dolaşarak canlılığını her zaman muhafaza etmiştir. Ashab-ı Kehf, bu benimsenmesinin bir getirisi olarak dünyada birçok yerde sahiplenilmiştir. Ashab-ı Kehf'in yaşadığı iddia edilen mağara yakınlarındaki antik kentler delil gösterilerek "Ashab-ı Kehf bu mağarada uyumuştur" denilmektedir. Bu mağara yakınlarındaki mimari yapılara da Ashab-ı Kehf ismi vermiştir.

Kur'an-ı Kerimde konuyla ilgili ayeti kerimede (Kehf Suresi 296. Ayet), halkın, Ashab-ı Kehf'in uyuduğu mağara üzerine bir yapı (mescit) yapmak istedikleri yer almaktadır[1]. Kur'an-ı Kerim aynı zamanda Ashab-ı Kehf konusuna girerken "rakim" den de bahsetmektedir. Bunun, hikayeyi anlatan bir levha olduğunu söyleyen müfessirler bulunmaktadır. Ayrıca Kur'an-ı Kerimde uyudukları mağaraya güneşin giriş yönü de tarif edilmektedir. Bütün bunlar Ashab-ı Kehf'in uyuduğu mağara yakınlarında bir işaretin var olduğu yönündedir. Bu işaretlerden yola çıkarak insanlık, belki bir tevekkül timsali olan bu kahramanları sahiplenmek istemişlerdir. İşte bu doğrultuda sadece ülkemizde değil, dünyada birçok Ashab-ı Kehf mağarası bulunmasına şaşılmamalıdır.

---

[1] Ali Bulaç, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, İstanbul 1996, s.296

Hikâyenin yaşanmışlığını göz önüne alarak, bilinmek istenmesinin vurgulanması, canlı tutulması ve yaşatılmasının verdiği cesaretle; Bu şahıslar kimlermiş ve nerede yaşamışlar? Ne kadar uyumuşlar? Hükümdar kimmiş? Halk kimmiş? Uyandıklarında hangi semavi din yaşanıyormuş? Dönemin âlimleri uyanacakları zamanı nasıl bu kadar kesin bilebilmişler? Rakim denilen ve Ashab-ı Kehf'ten bahseden levhayı bulmuşlar mı? Bu gençler bu insanüstü güçlerle neden donatılar? vb. sorularına cevap bulmalıyız.

Öncelikle çerçevesini çizmek istediğimiz nokta yaşadıkları dönemdir. Hangi yüzyılda yaşamışlardı? Sonrasında ise hangi coğrafyada yaşadıkları sorusu cevap bulmalıdır. Bu iki soruya ortalama bir cevap bulunduğunda genel bir hat çizilmiş olacağı kanaatindeyiz.

Bir diğer nokta ise, "hükümdar tanrıların", yaşadığı coğrafyalar işaretlenmeli ve bu bölgelerde bugün Ashabı Kehf adına bir anıt ve ibadet yapısı var mı? Veya O coğrafyaların kültüründe Ashabı Kehf'in izleri var mı? Onlara bakılmalıdır. Bu özellikleri taşıyan bölgeler bulunduğunda ise; Ashabı Kehf hikâyesinin efsane oluşuna, Ashabı Kehf kahramanlarının insanüstü olduklarını göz önüne alırsak bunlar için şu yorumları yapabiliriz;

Bu mekânlar, Ashabı Kehf'in doğduğu veya yaşadığı yerler olabilirler. Gerçekten saklandıkları yer olabilirler veya hükümdardan kaçma sürecinde uğradıkları bir yer veya kaçtıkları güzergâh olabilirler. Çünkü ne kadarlık bir alan içinde kaçtıklarını bilmiyoruz, yine Ashabı Kehf'in kaçtığı yer aynı ülke sınırlarında mı idi? Ashabı Kehf hikâyesinde, Ashabı Kehf'in uyuduğu mağaranın kapısına kadar hükümdarın geldiği bilindiğine göre Ashabı Kehf'in uyuduğu mağaranın, kaçtıkları hükümdarın ülkesi sınırları içindedir diyebiliriz.

Yine Ashabı Kehf olayı yaşanırken, "Buradan geçtiler", "Burada dinlendiler" derken, bu mekânların "burada uyudular"a dönmesi zaman içinde mümkün olmaktadır. Bu durumda birden fazla anıtın gerçek olması, ancak içlerinden sadece bir tanesinin uyudukları mağara olduğu gerçeği ile karşı karşıyayız diyebiliriz.

Ashabı Kehf' in hikâyesine atfedilen, Ashab-ı Kehf anıtlarının dünya üzerinde bir yayılma sistematiği var mı? Hikâyenin yayılma hızına göre veya bu anıtları yapılış yıllarına göre sıralarsak nasıl bir düzen tablosu elde ederiz? Bu oluşan tablo ile Ashab-ı Kehf'in kaçış güzergâhını ve son olarak gerçekten saklandıkları mağarayı bulma ihtimalimiz artmaktadır.

Anadolu coğrafyası, Ashabı Kehf konusu detaylandığı zaman bizlere, sorularımıza cevap verecek somut malzemeler, çok yüksek olasılıkla, içermektedir. Bu sebeple bu yüksek lisans tezinde, Anadolu'daki Ashabı Kehf yapılarından; Kahramanmaraş Afşin Ashab-ı Kehf Külliyesini camii, Tarsus Ashab-ı Kehf camii, Lice Ashab-ı Kehf mescidi ve Selçuk Yedi Uyurlar mezar anıtı detaylandırılmaya çalışılmaktadır.

Türklerin Anadolu'ya gelişinin ve gelirken kendileriyle birlikte neler getirdiklerinin, hem hikâye hem de mimari yansımasının, çok açık bir ifadesi olan Ashab-ı Kehf hikâyesi ve mimarisi, sanat tarihçileri için bir hazine niteliğindedir. Hikâyenin içinde barındırdığı, ölümden sonra diriliş motifi Orta Asya'daki motiflerde de karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında mekânın kutsanması, hikâyedeki kişilerle arınma, tılsım ve efsunların kişiye kendini iyi hissettirmesi bizlerin Anadolu'ya gelirken taşıdığı kültürel yükler arasındadır.

2. Çalışmanın Yöntemi

Ashab-ı Kehf Hikâyesi ve Anadolu'da Ashab-ı Kehf Mimarisi adlı yüksek lisans çalışmasında, Anadolu'daki Ashab-ı Kehf mimari eserleri tanıtılmaya ve bu eserlerin mimarlık ve sanat değerlerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Eserlerin planlarına yer verilerek metin kısımları fotoğraflarla desteklenmektedir. Ulaşılamayan bazı eserlerin fotoğrafları için Kültür Varlıklarını Koruma İl Bölge Müdürlüklerinden Envanter resimlerine yer verilmektedir.

Arazi çalışmaları, tarihsel kaynaklarla desteklenmeye çalışılmıştır. Eserlerin tanıtılması alt başlıklarla yapılmaktadır. Değerlendirme bölümünde, Ashab-ı Kehf hikayesi ve eserler ayrı olarak değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede önce, Ashab-ı Kehf hakkında bilgi verildikten sonra, Ashab-ı Kehf kültürünü, sanat tarihine kazandırmak ve bu kültü somut kılan yerler, eserler tanıtılmak istenmektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın yöntemi belirlenmektedir. Çalışmanın geniş hatlarıyla tanımlandığı giriş bölümünün alt başlıklarında, çalışmanın amacına ve önemine, çalışmanın kapsamına, konunun yöntemine ve konu ile ilgili literatürlere yer verilmektedir.

"Ashab-ı Kehf hikâyesi" ana başlığı altında konunun kelime anlamları verdikten sonra, Ashab-ı Kehf konusunun tarihi kökenine inilmektedir. Bu noktada semavi dinlerdeki varlığına yer verildikten sonra ve Kur'an-ı Kerimdeki konuyla ilgili ayetlere yer verilmektedir.

Bir sonraki başlık olan "Ashab-ı Kehf isimleri"nde ise her rivayette sayıları ve isimleri değişen Ashab-ı Kehf kahramanlarının isimlerine yer verilmektedir ve halkımızın onlara yüklediği kutsal, kurtarıcı yönlerinden ve bu hurafelerden söz edilmektedir.

"Ashab-ı Kehf Hikâyeleri" başlığında ise, günümüze kadar ulaşmış Ashab-ı Kehf hikâyelerinden bazılarını aktarılmaktadır. Bu hikâyelerin ortak noktalarına dikkat çekilmektedir.

Diğer bir başlığımız olan "Ashab-ı Kehf'in Yaşadığı İddia Edilen Mekânlar" konusunda neredeyse bütün insanlığın sahiplendiği Ashab-ı Kehf'in yaşadığı söylenen mağaralar ve onlara ithâfen yapılmış olan yapılar hakkında bilgi vermeye çalışılmaktadır.

İkinci bölümümüzde Afşin Ashab-ı Kehf külliyesi ve Ribat taç kapısını tanımlamaya ve Türk Sanatına katmayı hedeflenmektedir.

Daha sonra Külliyeyi oluşturan mimari yapı unsurlarını; tarihi, mimarisi ve süslemesi başlıklarıyla tanıtmaya çalışılmaktadır. Ribat Taç kapı süslemesini gruplara ayırarak tanımladıktan sonra motifleri ayrıca gruplayıp, değerlendirme ve sonuç bölümünde hikâye, mimari unsurlar ve bezemeler gruplanarak

değerlendirilmektedir. Gördüğümüz kompozisyon ifade eden bezemeleri de ayrıca alt başlıklarla tanıtmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü Bölümde ise, Tarsus Ashab-ı Kehf Camii'ni, tarihi, mimarisi ve süslemesi tanıtılmaktadır.

Dördüncü Bölümde, İzmir'in Selçuk Yedi Uyuyanlar ören yeri hakkında bilgi verilmektedir. Bölgedeki şapellerin, tarihi, mimarisi ve süslemeleri hakkında bilgi verilmektedir.

Çalışmamızın son bölümü olan beşinci bölümde ise, Diyarbakır Lice Ashab-ı Kehf yapısının, tarihi, mimarisi ve süslemesi hakkında bilgi verilmektedir.

Sonuç ve değerlendirme kısmında ise, hikâye ve mimari eserler ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

3. Konu İle İlgili Literatür

Ashab-ı Kehf ve Ashab-ı Kehf'in Anadolu'daki mimari eserleri üzerine bütün eserleri içeren tek bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak eserler, dönem ve bölgelerin anlatıldığı çalışmalarda çalışılmaktadır.

Faruk Sümer'in "Eshabü'l Kehf" adlı 1989 tarihli kitabı çalışmamız için büyük önem taşımaktadır[2]. Yazar bu kitabı ile Ashab-ı Kehf hikâyesini dinlere göre anlattıktan sonra, uyudukları iddia edilen mağaraların bulundukları yerler hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Afşin Ashab-ı Kehf Külliyesinin mimari öğelerini tanıtmaktadır.

Ribat Taç kapı süslemelerini çözümlerken, Ahmet Çaycı Selçuklularda Egemenlik sembolleri kitabından, [3] İslam Mimarisinde Sembol ve Anlam kitabından faydalanılmaktadır.[4]

---

[2] Faruk Sümer, *Eshabü'l Kehf*, İstanbul, 1989.
[3] Ahmet Çaycı, *Selçuklularda Egemenlik sembolleri*, İstanbul 2008.
[4] Ahmet Çaycı, *İslam Mimarisinde Sembol ve Anlam*, Konya 2017.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde “Ashab-ı Kehf” maddesinin yazarı olan İsmet Ersöz ise, Hıristiyanlıktaki Ashab-ı Kehf kıssasına yer vermekte ve Kur’an-ı Kerimdeki anlatımı hakkında ve uyudukları iddia edilen mağaralar hakkında bilgi vermektedir.[5]

Bir diğer yararlandığımız kaynak olan Fahri Gökcan, “Kur’an-ı Kerime Göre Ashab-ı Kehf Kıssası” başlıklı makalesinde, müfessirlerin Kehf suresinin nüzul sebebi üzerine görüşlerine yer vermekte, hikâye hakkında bilgi vermekte, kaç kişi oldukları, İslam kaynaklarında Ashab-ı Kehf’in yeri üzerinde durmaktadır.[6]

Mithat Sertoğlu’nun “Ashab-ı Kehf (mağara yaraanı) Vakıflarına Dair Orijinal Bir Belge” adlı makalesinde konuyla ilgili bir arşiv belgesine yer vermektedir.[7]

Mahmut Akok, Belleten dergisinin 12. sayısında yer alan “ Elbistan Ovasındaki Tetkik Gezileri Ve Karahöyük Kazısı” adlı yazısında Afşin de bulunan Ashab-ı Kehf yapılarından bahsetmektedir.[8] Yine aynı yazarın Tahsin Özgüç ile birlikte yazdığı “Afşin Yakınlarındaki Ashab-ı Kehf Külliyesi”, makalesinde külliye yapı elemanlarının planlarına yer vermektedirler.[9]

Mehmet Özkarcı’nın “Afşin Ashab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi” adlı makalesinde Afşin’deki Ashab-ı Kehf yapıları hakkında bilgi verilmektedir.[10] Yine

---

[5] İsmet Ersöz, “Ashab-ı Kehf*”, TDV İslam ansiklopedisi*, III. Cilt, İstanbul 1991, s.

[6] Fahri Gökcan, “Kur’an-ı Kerim’e Göre Ashab-ı Kehf Kıssası”, *Tayip Okiç Armağanı*, s.131-146.

[7] Mithat Sertoğlu, “Ashab-ı Kehf (Mağara Yaraanı) Vakıflarına Dair Orijinal Bir Belge*”, Vakıflar Dergisi*, Sayı 10, Ankara 1973, s.129-132.

[8] Mahmut Akok, “Elbistan Ovasındaki Tetkik Gezileri ve Karahöyük Kazısı*”, Belleten*, XII. Cilt, S. 45, Ankara, 1948, s.2276-241.

[9] Mahmut Akok, Tahsin Özgüç, *”Afşin Yakınlarındaki Ashab-ı Kehf Külliyesi”, Yıllık Araştırmalar Dergis*i, S.II, Ankara, 1957, s.77-87.

[10] Mehmet Özkarcı, “Afşin Eshab-ı Kehf Ribat ve Medresesi*”, I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler II*, Konya 2001, 153-170.

aynı yazarın " Kahramanmaraş-Afşin'de Anadolu Selçuklu Hanları" makalesi önem taşımaktadır.[11]

Çalışmamızın Tarsus Ashab-ı Kehf kısmında, Hülya Güley Tanrıverdi Tarsus'ta Türk İslam Mimarisi, (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, 2006) adlı tezi ana kaynaklarından olmaktadır.[12] Ayrıca Mehmet Yüksel'in Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler adlı çalışmadan faydalanılmaktadır.[13]

Selçuk Yedi Uyuyanlar bölümünde, İzmir Kültür Envanteri Selçuk (İzmir Valiliği 2001)[14], Efesos Tarihi ve Harabeleri Cemal Aygel[15], Efes Cemil Toksöz[16], Enis Karakaya Selçuk Uygun, "Efeste Yedi Uyurlar Mezarları"[17], çalışmaları kaynak oluşturmaktadır.

Son bölümde Lice Ashab-ı Kehf Mescid'ini tanıtırken, Diyarbakır Müzesinden ulaşılan envanter fişi çalışmaya ana kaynaklık etmektedir.[18]

Bütün bu kaynaklar ışığında bu çalışma oluşturmaya çabalanmaktadır.

---

[11] Mehmet Özkarcı, "Kahramanmaraş-Afşin'de Anadolu Selçuklu Hanları*", X. Ortaçağ Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 03-06 Mayıs 2006, Prf. Dr. H.Örcün Barışta'ya Armağan*, Ankara 2009, s.573-592.

[12] Hülya Tanrıverdi Güley*, Tarsus'ta Türk İslam Mimarisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.

[13] M. Yüksel, *Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler*, Adana, (Tarihsiz).

[14] İzmir Kültür Envanteri Selçuk, İzmir Valiliği, İzmir 2001.

[15] Cemal Aygel*, Efesos Tarihi ve Harabeleri*, İzmir 1959.

[16] Cemil Toksöz*, Efes*, Ankara 1958.

[17] Enis Karakaya, Selçuk Uygun, *"Yaşayan bir Anadolu Efsanesi Efes'te Yedi Uyurlar Mezarı", Türkiye'miz*, yıl:19, Sayı:59, 1989, s.46-49.

[18] Diyarbakır Müzesi, Envanter fişi, (2012).

BİRİNCİ BÖLÜM

ASHAB-I KEHF

1.1. Ashab-ı Kehf Kıssası

Ashab kelimesi, sahipler, malik ve mutasarrıf olanlar anlamına gelmektedir.[19] Kehf kelimesi ise; mağara, in, sığınak, sığınılacak yer[20], Ashab-ı Kehf ise; Kur'an-ı Kerim'de kendilerinden bahsedilen ve bir mağarada uzun müddet uyumuş bulanan kişiler anlamlarına gelmektedir.

Ashab-ı Kehf kıssası, bütün dinlerde yer bulmuş bilinmezlikleri ile merakları üzerine çekmiş, cazibesini hiç yitirmeden günümüze kadar ulaşmış ve birçok tartışmalara konu olmuş bir hikâyedir.

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi üç semavi dinde yer alması Ashab-ı Kehf hikâyesini, kutsal bir efsane hatta bu semavi dinlerin ortak bir "menkıbesi" yapmaktadır. Zira Müslümanların konuyla muhatap olması Yahudilerin Hz. Muhammed'e bir sorusuyla gerçekleşmiştir. Rivayetlere göre Mekkeli müşrikler Ehli kitapla birlik olup Hz. Peygamberi imtihan etmek için üç soru sormuşlardır. Bu sorulardan bir tanesi, mağarada uyuyanlar kimlerdir? Sorusudur. Diğer iki soru ise; Hızır (a.s) ın gerçek hikâyesi ve Zü'l Karneyn hakkındadır.[21]

Mağara uyuyanlarından yani Ashab-ı Kehf'ten haberdar olan bu din adamları Mekke bölgesinde yani Hz. Muhammed'in yaşadığı çevrede bu konunun bilinmediğini bilmekteydiler. Ancak kendi kutsal kitapları olan Tevrat, Zebur ve İncil'de Ashab-ı Kehf kıssası geçmemektedir. Ehli Kitap âlimleri bu konuyu nerden biliyorlardı? Anonim olarak yaşayan ve aynı döngüde olan hikâye nerdeyse hiç

---

[19] Develioğlu Ferit*, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Ankara 2008, s.232.

[20] Develioğlu Ferit, a.g.e., s.233.

[21] Mevdudi*, Tefhimu'l-Kur'an*, Cilt III, İstanbul 1986, s.136.

değişmeden anlatılmıştır. Ehli Kitap âlimleri Hz. Muhammed'in vahiy almada ki gerçekliğini ölçmek için Ashab-ı Kehf'in hikâyesi nedir? diye soracak kadar bu konuda, bilginin doğruluğu konusunda, kendilerine de güvenmekteydirler. Nitekim inen Kehf suresi onları tatmin de etmiştir.

Kehf süresi, Kur'an'ı Kerim'in 18. suresidir, Mekke'de nazil olmuştur ve 110 ayettir. Kehf suresinin 9 ile 26. ayetleri arasında Ashab-ı Kehf'ten bahsedilmektedir. Bu ayetler şöyledir:

Kehf suresi;

9. Sen, yoksa Kehf ve Rakim Ehlini Bizim şaşılacak ayetlerimizden mi sandın?[22]

10. O gençler, mağaraya sığındıkları zaman, demişlerdi ki: "Rabbimiz, Katından bize bir rahmet ver ve işimizden bize doğruyu kolaylaştır (bizi başarılı kıl).[23]

11. Böylelikle mağarada yıllar yılı onların kulaklarına vurduk (derin bir uyku verdik).[24]

12. Sonra iki gruptan hangisinin kaldıkları süreyi daha iyi hesap ettiğini belirtmek için onları uyandırdık.[25]

13. Biz sana onların haberlerini bir gerçek (olay) olarak aktarıyoruz. Gerçekten onlar Rablerine iman etmiş gençlerdi ve Biz de onların hidayetlerini artırmıştık.[26]

---

[22] Ali Bulaç, a.g.e., s.294.

[23] Ali Bulaç, a.g.e., s.294.

[24] Ali Bulaç, a.g.e., s.294.

[25] Ali Bulaç, a.g.e., s.294.

[26] Ali Bulaç, a.g.e., s.294.

14. Onların kalpleri üzerinde (sabrı ve kararlılığı) rabtetmiştik; (Krala karşı) Kıyam ettiklerinde demişlerdi ki: "Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir; İlah olarak biz O'ndan başkasına kesinlikle tapmayız, (eğer tersini) söyleyecek olursak, andolsun, gerçeğin dışına çıkarız."[27]

15. "Şunlar, bizim kavmimizdir; O'ndan başkasını ilahlar edindiler, onlara apaçık bir delil getirmeleri gerekmez miydi? Öyleyse Allah'a karşı yalan uydurup iftira düzenden daha zalim kimdir?"[28]

16. (İçlerinden biri demişti ki:) "Mademki siz onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından kopup-ayrıldınız, o halde, (dağlara çekilip) mağaraya sığının da Rabbiniz size rahmetinden (bolca bir miktarını) yaysın ve işinizden size bir yarar kolaylaştırsın."[29]

17. (Onlara baktığında) Görürsün ki, güneş doğduğunda mağaralarına sağ yandan yönelir, battığında onları sol yandan keser-geçerdi ve onlar da onun (mağaranın) geniş boşluğundalardı. Bu, Allah'ın ayetlerindendir. Allah, kime hidayet verirse, işte hidayet bulan odur, kimi saptırırsa onun için asla doğru-yolu gösterici bir veli bulamazsın.[30]

18. Sen onları uyanık sanırsın, oysa onlar (derin bir uykuda) uyuşmuşlardır. Biz onları sağ yana ve sol yana çeviriyorduk. Köpekleri de iki kolunu uzatmış yatıyordu. Onları görmüş olsaydın, geri dönüp onlardan kaçardın, onlardan içini korku kaplardı.[31]

19. Böylece, aralarında bir sorgulama yapsınlar diye onları dirilttik (uyandırdık). İçlerinden bir sözcü dedi ki: "Ne kadar kaldınız?" Dediler ki: "Bir gün veya günün bir (kaç saatlik) kısmı kadar kaldık." Dediler ki: "Ne kadar kaldığınızı

---

[27] Ali Bulaç, a.g.e., s.294.
[28] Ali Bulaç, a.g.e., s.294.
[29] Ali Bulaç, a.g.e., s.295.
[30] Ali Bulaç, a.g.e., s.295.
[31] Ali Bulaç, a.g.e., s.295.

Rabbiniz daha iyi bilir; şimdi birinizi bu paranızla şehre gönderin de, hangi yiyecek temizse baksın, size ondan bir rızık getirsin; ancak oldukça nazik davransın ve sakın sizi kimseye sezdirmesin."[32]

20. "Çünkü onlar üzerinize çıkıp gelirlerse, sizi taşa tutarlar veya dinlerine geri çevirirler; bu durumda ebedi olarak kurtuluş bulamazsınız."[33]

21. Böylece, Allah'ın va'dinin hak olduğunu ve gerçekten kıyametin, kendisinde şüphe bulunmadığını bilmeleri için (şehir halkına ve sonraki insan kuşaklarına) onları buldurmuş olduk. (Onları görenler) Kendi aralarında durumlarını tartışıyorlardı, (bir kısmı) dedi ki: "Onların üstüne bir bina inşa edin, Rableri onları daha iyi bilir." Onların işine galip gelen (sözleri geçen)ler ise: "Üstlerine mutlaka bir mescid yapmalıyız" dediler.[34]

22. (Sonra gelen kuşaklar) Diyecekler ki: "Üç'tüler, onların dördüncüsü köpekleridir." Ve: "Beştiler, onların altıncısı köpekleridir" diyecekler. (Bu,) Bilinmeyene (gayba) taş atmaktır. "Yedidirler, onların sekizincisi köpekleridir" diyecekler. De ki: "Rabbim, onların sayısını daha iyi bilir, onları pek az (insan) dışında kimse bilemez." Öyleyse onlar konusunda açıkta olan bir tartışmadan başka tartışma ve onlar hakkında bunlardan hiç kimseye bir şey sorma.[35]

23. Hiçbir şey hakkında: "Ben bunu yarın mutlaka yapacağım" deme[36].

24. Ancak: "Allah dilerse" (İnşallah yapacağım de). Unuttuğun zaman Rabbini zikret ve de ki: "Umulur ki, Rabbim beni bundan daha yakın bir başarıya yöneltip-iletir."[37]

---

[32] Ali Bulaç, a.g.e., s.295.

[33] Ali Bulaç, a.g.e., s.295.

[34] Ali Bulaç, a.g.e., s.296.

[35] Ali Bulaç, a.g.e., s.296.

[36] Ali Bulaç, a.g.e., s.296.

[37] Ali Bulaç, a.g.e., s.296.

25. Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar ve dokuz (yıl) daha kattılar.[38]

26. De ki: "Ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybı o'nundur. O, ne güzel görmekte ve ne güzel işitmektedir. O'nun dışında onların bir velisi yoktur. Kendi hükmünde hiç kimseyi ortak kılmaz."[39]

Sureye adını verecek kadar hâkim anlatılan hikâyede birçok temel soru cevap bulmuştur. Bu cevaplar içinde hiç şüphesiz soruyu soranların (Medineli Yahudiler ve Mekkeli müşrikler) beklentileri de yer almaktadır. Ancak kaç kişi oldukları, kaç yıl uyudukları konusunda sorular ayetlerde dillendirilmiş, meraklar doruklara çıkarılmış ve sonuç itibariyle cevapsız bırakılmıştır.

Sonuç olarak; ayetlerden de anlaşılacağı gibi Kuran'ı Kerim, Ashab-ı kehf hikâyesinden bahsederken dönemi de bildirmemiştir. Kaç kişi oldukları sorularını cevapsız bırakmıştır. Kuran'ı Kerim, kişilerin isimlerini vermemiş ve olayın geçtiği yeri vermemiştir. Ancak hikâyeyi önceki semavi dinlerinde bildiği doğrultuda tanımlamış ve aynı neden sonuç ilişkisi içinde anlatmıştır.

İlk ayette Kehf ehliyle birlikte bahsedilen Rakim'in ne olduğu konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Taberi tefsirinde "Rakim, bu Ashab-ı Kehfin isimlerinin yazılı olduğu bir levhadır. Rakim'in, İlat şehrine yakın bir vadi, Ashab-ı Kehf'in binaları yahut köyleri, mağaranın bulunduğu dağ veya kitap olduğunu söyleyenler de vardır.[40]

Müfessirler, rakim kelimesi için beş mana vermişlerdir. Bunlar; Ashab-ı Kehf'in kaldığı mağaranın bulunduğu vadinin adı; mağaranın bulunduğu dağın adı; mağaranın bulunduğu köyün adı; Filistin ve Eyle arasında bir vadinin adı; bu mağara

---

[38] Ali Bulaç, a.g.e., s.296.

[39]Ali Bulaç, a.g.e., s.296.

[40] Ebu Cafer Muhammet B. Cerir Et Taberi, *Taberi Tefsiri*, İstanbul 1996, s.338-339.

ehlinin halini anlatan altın, kurşun veya taştan bir kitabe veya mağaranın önünde yapılan mescidin adı muhtemel manalardır.[41]

Rakim, gerçekten de hikâyenin yazılı olduğu levha ise biz sanat tarihçileri için levha bulunduğunda bütün düğümleri çözen ana bir kaynak olurdu. Böyle bir levhanın var olma olasılığı doğrultusunda, Ashab-ı Kehf'in yaşadığı iddia edilen mağaralarda arkeolojik kazılar da yapılabilir. Çünkü hikâyelere göre uyandıktan sonra halk hikâyelerini öğrenmiştir. Ve hemen hemen her hikâyede değişiklik arz eden bir mimari unsur (camii, kilise) mevtaların üzerine yapılmıştır. Rakim'den ve bu yapılarda ki, eğer varsa, bilgiden, kitabeden Ashab-ı Kehf kıssasının eksik parçalarını tamamlayabiliriz.

Ashab-ı Kehf, Hıristiyan âleminde "Yedi uyurlar" adıyla tanınıyor ve anılıyordu.[42]

Batı Avrupalı Hıristiyanlar, mağara arkadaşlarının başından geçenleri, VI.yy'da yazılmış Süryanice bir metnin, Tur'lu Gregoire tarafından Latince'ye yapılmış tercümesinde öğrenmişlerdir. Fakat bu Süryanice metnin Yunanca'dan tercüme edilip edilmediği kesin bir şekilde bilinemiyor.[43] Hikâyeyi Süryanilerden alan Hıristiyanların bu kadar sahip çıkmaları ve Hz. İsa döneminden sonra yaşadıklarını iddia etmeleri, onlara, uyudukları mekânlar atfetmeleri dikkat çekmektedir. Kur'an-ı Kerimde hikâyeyi bağlarken kıyametin hakikat olduğu gerçeğine varılmıştır. Birçok dönemler atlatan Hıristiyanlık için de ölümden sonra diriliş gerçeğini pekiştirmek ihtiyacı Ashab-ı Kehf hikâyesini sahiplenme sonucunu doğurmuş olabilir.

Yedi uyurlar, Hıristiyanlarca, aziz sayılır, Latin Kiliseleri'nde, 27 Temmuz'da anılırlardı. Ortadoks Kilisesi'ne göre yedi uyurlar, 4 Ağustos'ta mağaraya saklanmışlar, 22 Ekim'de uyanmışlardır. Bu sebeple adı geçen günlerde

---

[41] Ahmet Bedir, *Kuran-ı Kerim Atlası*, Cilt 1, İstanbul 2010, s.78.

[42] Faruk Sümer, *Eshabü'l-Kehf*, İstanbul 1989, s.23.

[43] Faruk Sümer, a.g.e., s.23.

dini ayin yapılır ve bu günler, yortular arasında yer alırdı. Yedi Uyurlar'ın adları, Latince'de şöyle idi: Maximianus, Malchus yahut Marcus, Martinianus, Constantinus, Dionysius, Iohannes ve Serapio.[44]

Semavi bir din geleneği olmayan Hindistan'da da Ashab-ı Kehf kıssasını anımsatan, bir tek kişinin uzun süre uykuda kalması olayına rastlandığı gibi Hint kutsal kitaplarından Mahabharata'da yedi kişinin peşlerinde bir köpek olduğu halde riyâzet için krallığa ve dünyaya yüz çevirdikleri nakledilmektedir.[45]

1.2. Ashab-ı Kehf'in İsimleri

Ashab-ı Kehf hikâyesinde, birçok konuda birlik görülmediği gibi isimlerinin ne olduğu konusunda değişik rivayetler bulunmaktadır. Aynı belirsizlik kaç kişi olduğu konusunda da geçerlidir. Kur'an-ı Kerim bu her iki hususta ta kesin bir ifade kullanmamıştır. Yapılan tefsirlerde görüş bildirdikten sonra konuyu kesin bir noktaya bağlamayarak hikâyenin mesajına ağırlık vermişlerdir.

Fahrettin Razi, Hz. Ali'den rivayet edilen habere dayanarak Ashab-ı Kehf'in isimlerini bildirmiştir. Buna göre Ashab-ı Kehf'in isimleri Yemliha, Mekselina, Mislina, Mertones, Debernoş ve Şazenuş'tur. Bunların ilk üçü Dakyanus'un sağ tarafında bulunan vezirlerini diğer üçü ise sol tarafında bulunan vezirlerin oğullarının adıdır. Dakyanus, yapacağı işler konusunda bu gençlerin babalarıyla istişare ederdi. Yani bunların babaları Kral'ın çok yakın danışmanlarıydı. Yedincisi onlara yolda katılan çoban Kefeştatiyyuş, sekizincisi ise çobanın köpeği Kıtmir'dir.[46]

Faruk Sümer, "Taberi'de dokuz kişinin adları geçiyor. Meksemlina, Mahsemlina, Yemliha, Martus(Martinus), Kesutunis, Yabrunis, Resmunis(?), Batunis, Qalus"[47] diyerek İslam ve Hıristiyan geleneğindeki yedi kişi oldukları görüşünün dışında farklı görüşe de yer vermiştir.

---

[44] Faruk Sümer, a.g.e., s.24.
[45] İsmet Ersöz,"Ashab-ı Kehf*", TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt III, İstanbul 1991, s.465.
[46] Ahmet Eyicil*, "*Afşin Ashab-ı Kehf*", SÜ. Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, say 14, 2005, s.273.
[47] Faruk Sümer, a.g.e, s.21.

Halk arasında Ashab-ı Kehf'in isimleri üzerine bazı yaygın şu inanışlar vardır:

1. Mağara arkadaşlarının adları yazılı bir kâğıt, yangına atılırsa, yangın sönmektedir.

2. Aynı kâğıt, çok ağlayan bir bebeğin yastığının altına konursa ağlaması derhal kesilir.

3. Doğumda zahmet çekmekte olan bir kadının uyluğuna bu kâğıt bağlanırsa, doğum kolaylaşır.[48]

Ashab-ı Kehf'in adı, karınca duasında da zikredilmektedir. Bu duanın da müşterisi eksik olmasın diye dükkânlara asıldığını biliyoruz.[49]

Kayseri Bedesteni'nin güney yan bölümüne açılan kapının üzerinde Ashab-ı Kehf'in adları vardır. Bunlar isimlerin halkımızca söylenen şekilleridir.[50]

Ashab-ı Kehf'in İsimleri yazılı gemi şekillerinin olması, Ashab-ı Kehf'in Türk denizciliğinin manevi koruyucuları olduklarına inanıldığını göstermektedir. Gerçekten onların isimleri çizilen gemilerin kenarlarını yelkenlerini ve küreklerini teşkil ettikleri görülür. Bunlar gemilere asılır ve onların gemileri batmaktan kurtaracağına inanılır.[51]

Ashab-ı Kehf'in uyuduğu mağaranın kutsallığına inananlar, aynı kutsallığı onların şahıslarında isimlerine de yüklemişlerdir. Ashab-ı Kehf'in isimlerini anmakla bir anlamda onlardaki tevekkül ve Allah inancına atıfta bulunarak şifa, bereket ve selamet beklenmektedir.

---

[48] Faruk Sümer, a.g.e, s.20-21.

[49] Faruk Sümer, a.g.e, s.21.

[50] M. Çayırdağ, "Kayseri Kitabelerinden XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, 1981, XIII, s.574; Faruk Sümer, a.g.e. s.66.

[51] Faruk Sümer, a.g.e., s.66

1.3. Ashab-ı Kehf'in Uyuduğu Söylenen Mağaralar

Ashab-ı Kehf'in yaşadığı iddia edilen mekânlar dünyanın dört bir yanında bulunmaktadır. Çin'den İspanya'ya kadar muhtelif memleketlerde Tunus (beş yerde), Cezayir (beş yerde), Fas (üç yerde), İspanya (üç yerde), Mezopotamya, Kahire, Şam, Ürdün, Afganistan, Türkistan, Nahcivan, Necran vs. gibi 33 yerde bulunmaktadır. Bunların bir kısmı kilisesi ile mescidiyle, mağarasıyla Ashab-ı Kehf'in evi vasfına uygun olarak şöhret bulmuş, bir kısmı ise sadece isimden öte gitmemiştir.[52] Anadolu'da ise Efes, Tarsus ve Efsus (Arabissos, Afşin) ve Diyarbakır Lice olmak üzere dört yer gösterilmektedir.[53]

Kur'an-ı Kerimde mağaranın yeri bildirilmemekte ancak konumunun kuzey-güney istikametinde olduğu belirtilmektedir. Ashab-ı Kehf kıssası, tarih ve tefsir kitaplarında çeşitli rivayetler şeklinde geniş olarak nakledilmekte olup bu rivayetler ana hatlarıyla Hıristiyan kaynaklarındaki tasvirlere uymaktadır.[54]

Bazı müfessirler, güneşin onlar üzerindeki hareketini, bir mucize olarak görmüş ve bununla mağaranın yönünü tespit etmenin mümkün olamayacağını söylemişlerdir.[55]

Tefsiru Bahri'l-Muhit, Ashab-ı Kehf'in yeri hakkında şunları nakletmektedir. "Bu mağaranın Rum'da veya Şam'da olduğu söylenmektedir. Endülüs'te Gırnata bölgesinde Loşe isminde bir köy (karye) yakınlarında bir mağara mevcuttur ki içinde ölüler ve beraberinde çürümüş bir köpek vardır. Ölülerin ekserisinin etleri dökülmüştür. Üçüncü asır da geçmiş, biz bunların ne olduğunu bilmiyoruz. Halk ise bunların Ashab-ı Kehf olduğunu rivayet ediyorlar" demiştir.[56]

---

[52] Fahri Gökcan, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Ashab-ı Kehf Kıssası", *Tayip Okiç Armağanı*, s.141-142.
[53] İsmet Ersöz, "Ashab-ı Kehf", *TDV İslam ansiklopedisi*, III. Cilt, İstanbul 1991, s.467
[54] İsmet Ersöz, "Ashab-ı Kehf", *TDV İslam ansiklopedisi*, III. Cilt, İstanbul 1991, s.466.
[55] Ahmet Bedir, a.g.e., s.78.
[56] Fahri Gökcan, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Ashab-ı Kehf Kıssası", *Tayip Okiç Armağanı*, s.140.

İbni Cerir tefsirinde, İbni İshak rivayetinde Ashab-ı Kehf'in şehrine "pekinüs" denildiği anlaşılıyorsa da Endülüs'teki meşhur Dekyanus şehri mi? Belli değildir. Mağaranın bulunduğu dağa "bencilüs" denilmiştir. Tarihi kâmilde ise Ashab-ı Kehf "Rumun Efsus şehrinde idiler" demiş ve mağaranın Efsusun şarkında olduğunu da nakletmiştir ki, Hıristiyanların kavlince de "Efsüstür". Frenkler buna "Efes" demişlerdir.[57]

Fahreddin Razi'nin naklettiği vechile Kaffal tefsirinde Muhammed bini Musa el-Harezmî "meşhur riyazîden" şöyle hikâye etmiştir. Abbasi halifelerinden Vâsık, Ashab-ı Kehf'in halini anlamak için bu Harezmiyi Ruma göndermiş, Harezmî şöyle demiştir. Rum Meliki benim maiyetimi Ashab-ı Kehf'in yeri denilen mevzie gitmek için birtakım kimseler koştu. O mevzie müvekkel olan adam beni "girmekten" korkutmak istedi. Girdim, gördüm. Göğüslerindeki kılları gördüm ve anladım ki bu bir hile ve temvihtir. Ölülerin bedenlerini kurutan ve çürümekten koruyan acı sabır "otu" ve saire gibi kurutucu deva ile bu cesetleri ilaçlamışlar, mumyalamışlar.[58]

Keşşaf tefsiri de şöyle nakleder ki Hazreti Muaviye Ruma gaza etti ve kehfe uğradı da: şunlar açılsa da baksak, dedi. İbni Abbas Hazretleri de: o sana müyesser olmaz. Fakat Hazreti Muaviye: herhalde onları öğrenmeden geçmem dedi ve birtakım kimseler gönderdi de: gidin bakın, dedi bu kimseler mağaraya girdiklerinde Allah tarafından bir rüzgârla telef oldular. Hazreti Muviyenin Ayasluğa kadar gitmediğine göre uğradığı bu mağara ya El-Büstan'daki veya Tarsus'daki olmak lazım gelir. [59]

Hıristiyan kaynaklarına göre hadise Efes'te cereyan etmiştir. 1926 da Avustralya Arkeoloji Enstitüsü tarafından bölgede yapılan kazılardan sonra, Panayırdağı'nın doğu yamacında bulunan kalıntıların V. Yüzyılın ortalarında (II.

---

[57] Emiroğlu Tahsin, Esbabı Nuzül, VII. Cilt, Konya, s. 275.
[58] Emiroğlu Tahsin, Esbabı Nuzül, VII. Cilt, Konya, s. 276.
[59] Emiroğlu Tahsin, Esbabı Nuzül, VII. Cilt, Konya, s. 276.

Theodosius dönemi) onlar adına yapılan bazilikaya ait olduğu ileri sürülmüştür. Ancak Hristiyanlıkta yedi uyurlara nispet edilen başka yerlerde vardır.[60]

Ashab-ı Kehf mağarasının Tarsus'ta bulunduğu konusunda Faruk Sümer "Eshabü'l Kehf'in mağaralarının, burada veya civardaki bir tepede olduğunu ilk defa söyleyen müellif, eğer yanılmıyorsam, eserini X.yy sonlarında yazan coğrafyacı El-Mukaddesidir."[61] demektedir. Konunun devamın da "El Mukaddesi bu hususta aynen şöyle söylüyor: "Tarsus ve yörelerinden burada söz etmeyeceğiz. Zira buraları Bizanslıların idaresindedir. Eshabu'l Kehf'e gelince onların şehirleri Tarsus olup, Dakyanus'un kabri de buradadır. Şehrin yöresinde de bir mescit vardır. Bu mescidin mağaranın üzerinde olduğunu söylediler.[62]" diyerek El Mukaddesi den alıntı yapmıştır.

Anadolu da Ashab-ı Kehf'in uyuduğu iddia edilen bir diğer mağarada Afşin de bulunmaktadır. Şehrin adı, Bizans kaynaklarında Arabissos, Arapça eserler de Efsus şeklindedir. Selçuklular devrinde de aynı adla anılır. Sonra bu ad halkımızca, Yarpuz şekline çevrilmiştir.[63] Hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından kutsal mekânlardan biri olarak bilinen Ashab-ı Kehf mağarasına birçok ziyaretçi gelmekteydi. Bunların ihtiyaçlarının karşılanması ve konaklamalarının sağlanması için, Anadolu Selçukluları'nın Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey tarafından 1215-1233 yılları arasında ribat, cami ve handan oluşan külliye inşa ettirilmiştir. Daha sonra külliyeye Dulkadir Beyliği (1337-1522) döneminde medrese, mescid, buk'a ve paşa çardağı ismiyle bilinen yapılar ilave edilmiştir.[64]

---

[60] İsmet Ersöz, "Ashab-ı Kehf", *TDV İslam ansiklopedisi*, III. Cilt, İstanbul 1991, s.465.

[61] Faruk Sümer, a.g.e, s.31.

[62] Faruk Sümer, a.g.e, s.31.

[63] Faruk Sümer, a.g.e, s.32.

[64] Mehmet Özkarcı, "Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi", *I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler II,* Konya 2001, s.153-154.

İKİNCİ BÖLÜM

AFŞİN ASHAB-I KEHF KÜLLİYESİ

Külliye, Afşin'in 6 km. kuzeybatısında küçük bir dağ üzerindedir. Külliyede bulunan eserler: Ribat, Cami ve Han olup, Anadolu Selçukluları zamanında inşa edilmiştir. Bu üç eser, külliyenin esasını teşkil etmektedir. Diğerleri ise; Hanımlar mescidi ve çardak Dulkadirliler zamanında yapılmıştır.

Afşin, Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin 25 km. kuzeybatısında ve Atlas yazısının batı tarafının sonunda bulunan ilçedir. Afşin'in adı Arabasus'tan gelmektedir ve buraya Yarpuz da denilmektedir.[65]

Külliye, Selçuklular devrinde 13. y.y'ın birinci yarısında Maraş Emir'i Nusretüddin Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır. Hasan Bey'in babası İbrahim Bey ile dedesi Hüsamettin Beyler de Maraş emirleri idiler. Bu bölge Hüsamettin Hasan Bey'e yurtluk ocaklık şeklinde II. Kılıçarslan tarafından tevcih edilmiştir.[66]

Selçuklulardan sonra bölgede kurulan Dulkadiroğulları, Ashab-ı Kehf vakıflarını yenileyerek tamir ettirdikleri gibi eski tesislere yenilerini ilave ettirdiler. Dulkadir Beylerinden Süleyman Bey, Ashab-ı Kehf'te bir buka (zaviye, orta dereceli okul) yaptırdı. Süleyman Bey'in oğlu Alaüddevle Bey (1480-1515) babasının yıkılmış olan bukası ile birlikte ilave ve değişikliklerle misafirhane olarak kullanılan kervansarayı tamir ettirdi ve Mart 1500'de bir medrese yaptırdı. Rüstem Bey'in kızı Şems Hatun'da 1501'de bir mescid yaptırdı. Şehsuvar Ali Bey'in veziri Minnet Çelebi Mescit'i Dulkadir Beyliğinin eseridir ki Kaba Nayip Mescidi adıyla tanınan bu mescit Kanuni Süleyman devrinde (1531'de) inşa edildi.[67]

---

[65] Ahmet Eyicil, "Afşin Ashab-ı Kehf", *SÜ. Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi,* say 14, 2005, s.270.
[66] Faruk Sümer, a.g.e., s.41.
[67] Mehmet Özkarcı, a.g.m., Konya 2001, s.154.

Dulkadir Beyliği devrinde, Camii, Mescit, Medrese, Ribat ile külliye haline gelen Ashab-ı Kehf yapılarına eskilerine ilave olarak yeni vakıf gelirleri ayrıldı. Yine Dulkadir Beyliği zamanında da önceden yapılmış bulunan vakfiyeler devam ettirildi. Nusretüddin Hasan Bey, Ashab-ı Kehf Külliyesinin harap olmaması için Afşin civarındaki köy ve etkinliklerin çoğunu vakfetti. Alaüddevle ve Ali Beyler de Ashab-ı Kehf vakıflarının gelirlerini arttıracak kararnameler çıkardı.[68]

Osmanlılar tarafından Afşin ve çevresi fethedildikten sonra, XVI. yüzyıl boyunca buranın üç defa tahriri yapıldığı görülmektedir. Maraş Beylerbeyine 1834 tarihinde gönderilen hükümde Afşin Ashab-ı Kehf vakıflarının isimleri ve bunların gelir miktarları ayrıntılı olarak belirtilmiştir.[69]

2.1. Ashab-ı Kehf Camii

2.1.1. Tarihi

Afşin Ashab-ı Kehf Camii, Ribat'ın kuzeyinde, Ashab-ı Kehf mağarasına bitişik olarak inşa edilmiştir. Caminin, mimarisinde barındırdığı Bizans dönemi devşirme malzeme göz önüne alındığında, çok öncesinde burada bir dini mimarinin olduğu anlaşılmaktadır.

Cami, külliyenin en eski inşa edilen yapısıdır. Ancak geniş ölçüde tamirat görmüş ve ilk halini çok değiştirmiştir. Hasan Bey'in Caminin kapısı üzerinde bir kitabesi vardır. Fakat bu kitabede cami kelimesi değil ribat sözü geçmektedir. Hâlbuki ribat ise Tekke, Kervansaray yani mücahitlerin sınır boylarında kaldıkları yer anlamına gelmektedir.

M.H. Yınanç bu kitabenin caminin 1902 yılındaki tamiri esnasında duvarın içinde bulunup yeniden inşa edilen kapının üzerine konduğunu haber vermektedir.[70]

---

[68] Ahmet Eyicil, a.g.m. s.277.

[69] Ahmet Eyicil, a.g.m. s.277.

[70] M.Halil (Yınanç*), Maraş Emirleri*, nr.8(85)-100. Faruk Sümer, a.g.e., s.44.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, külliyenin hatırı sayılır bir biçim ve sanatta ribatının zaten hali hazırda var olmasıdır. Üstelik caminin kitabesinde yer alan tarih, ribatın inşa kitabesindeki tarihten daha sonrasına aittir. Miladi 1232 olarak verilen Cami kitabesi, ribat'ın 1215 miladi tarihli inşa kitabesinden on yedi yıl sonrasına aittir. Bu on yedi sene fark asıl ribat'ın işlevini yitirdiğini düşünmemiz ve yeni bir ribat yapılması için kısa ve yetersiz bir süredir.

1215 tarihinde ribat inşa edildiğinde, Caminin yerinde bulunan Bizans kilisesinin, Camii şeklinde faal olarak kullanıldığı, kuvvetle muhtemeldir. Ancak 1232 yılına gelindiğinde antik kilisenin köklü bir tamire ihtiyaç duyduğu düşünülürse, kitabenin bu köklü tamirden sonra yaptırıldığı söylenebilmektedir.

Bu yüzyıllarda (XIII. y.y) camiler büyük şehirlerde ulu Cami olarak yapılmaktadırlar. XIII. y.y'da camiler, yalnızca ibadet edilen mekânlar değil, büyük bir hususiyetle cem' olunan, cuma namazlarının kılındığı merkezi yerlerdir. Cami dendiğinde bütün şehrin cemaatini içine alabilen büyük mekânlar hedeflenmiştir. Afşin Ashab-ı Kehf Camii kitabesinde, cami değil de Ribat isminin geçmesi bu sebeple kuvvetle muhtemeldir.

Faruk SÜMER eserinde, "Ribat camii ve mescit manalarına gelmez. Bu sebeple cami kapısının üzerinde bulunan kitabe, başka bir tesise ait olmalıdır. Şayet Osmanlı vesikalarında medrese olarak zikredilen yapı aslında misafirhane idi ise cami kitabesi bu yapıya ait olabilir."[71] demektedir. Ancak bu konu ile ilgili daha detaylı bir bilgi vermemektedir.

Kitabesine göre, Cami Ribat'tan on yedi sene sonra, yani H. 630 (M.1232) de inşa edilmiştir. Kitabede, Emir Hasan ile Sultan Alaaddin Keykubat I'in adı yazılıdır.[72]

---

[71] Faruk Sümer, a.g.e., s.45.

[72] Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, a.g.m., s.84.

Cami kitabesi şöyledir:

1) امر بعمارت (هذه) الرباط في ايام السلطان المعظم علأ الدنيا والدين.

2) ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين علي ملك الامرا.

3) نصرة الين حسن بن ابراهيم اعز الله انصره في سنة ثلثين و ستمائة.

Camii Kitabesi Tercümesi:

1) Bu Ribat'ın inşasını dünya ve dinin yücesi Ulu Sultan

2) Fetihlerin babası ve Emirü'l-mü'minin'in yardımcısı Keyhüsrev oğlu Keykubat devrinde beğlerbeği[73]

3) İbrahim oğlu Nusretuddin Hasan'ın emri üzerine –Allah ona yardımını güçlendirsin- altı yüz otuz yılında yapıldı.

2.1.2. Mimarisi

Afşin Ashab-ı Kehf camii, kutsal mekanın en belirgin mimari öğesidir. Kutsal mağara ile bütünleşen mimarisi, İslamiyet öncesinde burada bulunan kilisede de görülmektedir.

Ashab-ı Kehf Cami'in de, üç öğe, ana karakteri oluşturmaktadır. Bunlar;

1. Mağara bölümü

2. Caminin üzerine yapıldığı kilise bölümü

3. Cami bölümü (Anadolu Selçuklu dönemine ait kısım)

Bu üç öğeden oluşan cami, bizlere bütün hikayeyi de bir nevi özetlemektedir.

---

[73] Kitabenin bu kısmındaki "Ebu'l Feth" bölümünü Faruk Sümer, "fatihler fatihi" olarak çevirmiştir. Ancak kelime anlamı olarak "fetihlerin babası" anlamına gelmektedir. Faruk Sümer, a.g.e., s.44.

2.1.2.1. Mağara Bölümü

Mağara kısmı, kutsal Mağara ve onun önündeki ibadet yeri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mağaranın tavanı düz ve yere batmış gibi olduğundan engindir. Mağaranın batı yönünde şekilsiz tarafında bir pınar vardır. Pınar, tavandan damlayan suların zeminde bulunan çukurda birikmesi sonucu oluşmaktadır.

Harimin hemen batısında yer alan mağara bölümü, birbirinden kemer ile ayrılan iki mekândan oluşmaktadır. Bu mekânların üstü beşik tonoz ile örtülmüştür. Bu mekânlardan güneyde yer alanı, harime bir pencere ile açılmaktadır. Aynı zamanda bu mekân mağara geçişin olduğu yerdir.

Caminin Kutsal mağara kısmında birde su bulunmaktadır. Kutsal Mağaranın tavanından damlayarak zemindeki çukuru dolduran bu su bir pınar şeklidedir. Bu su temiz, soğuk ve güzel bir içme suyudur. İçerde küf ve nem kokusu yoktur. Kuru ferah bir hava vardır. Halk arasında bu suya zemzem suyu da denilmektedir.[74]

2.1.2.2. Kilise Bölümü

Asıl mağaranın önündeki bu kısım camii inşasından önce de mevcut olup, Bizans dönemine dayanmaktadır. Odadaki kaya olukları asıl mağarayı temsil etmekte olup muhtelif manalar taşır. Bunlardan batıdaki ve içinde su bulunanı Ashabı Kehf'in sığındığı yer olarak kabul edilmektedir.[75]

Bizans döneminden kalan Kilisenin camiye çevrilmesi ve eldeki kilise malzemesinin de kullanılması Ashab-ı Kehf Camisinin tarihi değerini arttırmakla birlikte sanatsal değerine de değer katmaktadır.

Cami içerisinde de yer alan devşirme malzemelerden kilisenin, cami ile hemen hemen aynı büyüklükte olduğu gözlemlenmektedir.

---

[74] Ahmet Eyicil, "Afşin Ashab-ı Kehf", *SÜ. Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi,* say 14, 2005, s.271.

[75] Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, "Afşin Yakınlarındaki Ashab-ı Kehf Külliyesi", *Yıllık Araştırmalar Dergisi,* Sayı 2, Ankara 1957, s.84.

Camiin mağaraya doğru olan duvarının üzerinde de mermer bir mihrap vardır ki halk buna vaftiz taşı demektedir.[76]

2.1.2.3. Cami Bölümü

Yukarıdaki verdiğimiz kitabeden de anlaşıldığı gibi Sultan Alaaddin Keykubat döneminde cami yapılmıştır.

Dıştan, hafif dikdörtgen olan camiin batı cephesi kutsal mağarayla bitişiktir. Yarım kubbe ile örtülü girişin tam karşısında yer alan mihrap kısmı, bütün harimi örten bir kubbeye sahiptir (Plan:1). Kubbeli, bu harim kısmında, doğu duvarında üç açıklıklı bir pencere dizisi yer almaktadır. Bu pencereler yüksekçe tutulmuş ve mekânın aydınlığı sağlanmaktadır. İç cepheden de bu pencereler bir kemer silmesi ile duvar inceltilerek verilmiş ve bununla iç mekânın ferahlığı pekişmektedir. Harim kubbesini taşıyan kemer, kuzeyde duvar ile bitişik kare ayağa yaslanmaktadır. Yine harim kısmının kuzeyinde sağ tarafta üç adet devşirme sütun, sol tarafta ise iki adet kare ayak ile mekân enine üç sahına bölünmektedir.

Girişin yer aldığı orta sahında, giriş kısmı yarım kubbe ile örtülüdür. Girişin güneyindeki mekân küçük bir kubbe, girişin kuzeyindeki mekân ise kubbe ile örtülüdür. Orta sahının üst örtüsü ise, kuzeyde kubbe diğer alanlar ise düz örtülüdür. Caminin batı cephesinde yer alan üçüncü sahında ise, üç beşik tonozlu bir örtü ile mekân bölünmüştür(Plan:1).

Afşin Ashab-ı Kehf Camii, dışta eski ve yeni kesme taşlardan inşa edilmiştir.[77] Harim kısmını örten kubbe tuğladandır. Yer yer moloz taş, yonu taş ve düzgün kesme taş da yapı malzemesi olarak kullanılmıştır.

2.1.3. Süslemesi

Afşin Ashab-ı Kehf camii'ne giriş, yedi basamaklı bir merdiven ile ve doğu cephedeki, yuvarlak kemerli kapıdan sağlanmaktadır. Doğu cephesi, düzgün kesme

---

[76] Faruk Sümer, a.g.e., s.46.
[77] Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, a.g.m., s.84.

taştan yapılmıştır. Yine bu cephede yer alan üçlü pencereler, yuvarlak kemerlidir (Fotoğraf: 1). Pencere sövelerinde, kiliseden kalan beyaz mermerden yapılmış işlemeli devşirme malzeme görülmektedir. Pencerelerin orta, üst köşesinde yuvarlak bir pencere daha görülmektedir (Fotoğrafı:2)Minare caminin kuzeydoğu köşesinde yerleştirilmiştir.

Cami giriş kapısı üzerinde kitabe yer almaktadır. Ayrıca Ashab-ı Kehf Cami'inin üç pencereli doğu duvarında, yuvarlak pencerenin de üzerinde bütün yapıyı dolandığını düşündüğümüz bir yazı şeridi görülmektedir (Fotoğraf: 3). Pencerelerin kilit taşlarında kabartma üzerinde üzüm salkımı şeklinde oymalar yer almaktadır. Bu üzüm salkımını motifinin etrafı üçgenden dendanlarla çevrilidir (Fotoğraf: 4). Caminin batı cephesindeki bu üç pencere, içerde duvara açılan yuvarlak kemer içine alınmıştır.

Cami giriş kapısı, iç içe geçmiş silmelerden oluşan üç adet yuvarlak kemerden oluşmaktadır. Bu kemerlerin en dıştakinin ayaklarının, kare bir kaideye oturduğu görülmektedir. Kemer ayaklarında oyma, silindir, sutünceler, giriş kapısının iki yanında yer almaktadır. Yine en dış kemerin kilit taşı kare şeklindedir. Bu kare kilit taşının etrafı nokta şeklindeki dendanlarla çevrilmiştir. Kare, kabartmalı silindir içerisine alınan kilit taşındaki motif tahrib olmuştur. Bu kapı kemerinin hemen üstünde üç satırlık kitabe yazısı yer alır. Yazı nesih hatlarda ve okunaklıdır (Fotoğraf: 1). Cami giriş kapısındaki, en dıştan bir sonraki kemerin üzengi taşları kare formunda ve dışa taşmaktadır.

Caminin iç mekânında kullanılan, üç adet, silindir sütunları devşirme malzemedendir. Bu sutunlar beyaz renkli, düzgün mermerlerdir. Bunlardan bir tanesinde korint başlıklı kemer başlığı yer almaktadır. Korint başlık, iyon başlık arasına, yerleştirilmiş yaprak motiflerinden (okaliptus) oluşmaktadır. Diğer iki sütün başlıkları ise sadedir. Yine camiyi taşıyan kemerlerin iki tanesinde, üzengi taşı noktasında devşirme korint başlıklar yerleştirilmiştir. Bu başlıklardaki okaliptus yaprakları motifleri kabartma şeklindedirler ve bu başlıktaki yapraklar nokta şeklindeki oymalarla hareketlendirilmiştir (Fotoğraf: 5).

Afşin Ashab-ı Kehf cami'nin, mihrap üzerindeki pencerenin, hemen altındaki tahrib olmuş çerçeveden de anlaşılacağı gibi burada bir başka bir mihrap bulunmakta idi. Mermer malzemeden yapılmış olan bu çerçevede, üç sıra bordür yer almaktadır. Bu bordürlerin en baştaki sırasında, kıvrımlı kabartma, ortadaki bordürde ise kalp kabartmaları arasına yerleştirilmiş ikili devam eden kabartma ile yapılmış bir motif yer almaktadır (Fotoğraf: 6).

Cami mihrabının bugünkü hali sadedir ve yuvarlak kemer şeklinde oyulmuş, bir niş içerisinde yer almaktadır (Fotoğraf: 7). Bu mihrap nişi içinde, mermerden mihrap şeklinde, bir devşirme malzeme yer almaktadır. Mihrabın ortasına yerleştirilen küçük bir mihrap şeklinde olan bu devşirme beyaz mermer, tek parça halindedir. Günümüze kadar sağlam gelebilmiştir. Bu küçük mihrabın kemeri, istiridye şeklindedir ve enli olan bu kemerin içerisine sarmaşık şeklinde, yaprak motifi kabartmaları yerleştirilmiştir. Sütün başlığı motifi ile başlayan mihrabın ayak şekli dört sıra silmelerle belirginleştirilmiştir. Kemer motifinin, kilit taşın da, dik yerleştirilmiş bir göz kabartması yer almaktadır (Fotoğraf: 8).

Ashab-ı Kehf Cami'inin, batı kısmı içten bir seki ile yükseltilmiştir. Buradan kutsal mağaraya geçilmektedir. Cami'nin harim kısmının batı duvarı, moloz taştan yapılmıştır. Girişten buraya geçerken bir kaç basamaklı bir merdiven yer almaktadır. Harim kısmını örten kubbe tuğla ile örülüdür (Fotoğraf: 9).

Cami'nin ahşap minberi oyma işçiliği ile yapılmış, bitkisel ve geometrik süslemelerden oluşmaktadır.

Mağara içerisinde, taşlara oyulmuş, mihrap şeklinde bir oyuntu yer almaktadır. Hafif kemerli gibi yapılan bu mihrabımsı oymanın işlevinin ne olduğu ve hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir (Fotoğraf: 10). Yine caminin dış pencere sövelerinde devşirme malzemeye rastlanmaktadır (Fotoğraf: 11).

2.2. Ashab-ı Kehf Ribati

2.2.1. Tarihi

Ashab-ı Kehf Ribatı, kayalık, meyilli bir araziye, batı tarafı yaslanmış olarak inşa edilmiştir. Bu kayalık sahanın ribatın yapımı için hazırlanması muhtemeldir.

Dıştan iki katlı görünüşe sahip olan yapının alt katı ribat olup ince yonu taştan inşa edilmiştir. Üst katın ise tuğla malzemeden, medrese olarak Dulkadirli Beyliği döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ribat, Cami ile Han arasında yer almaktadır. Yapı, taç kapının üstünde yer alan inşa kitabesine göre Ramazan 612 H./ Aralık 1215 M. tarihinde Anadolu Selçuklu hükümdarı I. İzzettin Keykavus (1211-1220) döneminde Maraş Emir'i Nüsretüddin Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır.

Nusretüddin Hasan Bey'in Sultan Keyhüsrev devrinden itibaren Maraş Emirliği yapmaktadır. Gıyasettin Keyhüsrev 1211 yılında ölünce yerine Hasan Bey'in tavsiyesi üzerine büyük oğlu İzzettin Keykavus geçirilmiştir. Bu husus onun itibarlı ve nüfuslu bir emir olduğunu gösterir.[78]

Taçkapının üst kısmına yerleştirilen inşa kitabesi yaklaşık 0.60 x 3.20 m. ölçülerindeki mermer levha üzerine sülüs hat ile üç satır olarak yazılmıştır.[79]

Ribatın kitabesi ve metni şöyledir:

- بسم الله الرحمن الرحيم انما يعمر مساجد الله من امن با لله و اليوم الاخر و اقام الصلاة

- امر بعمارة هذه الرباط المبارك في ايام السلطان الغالب شاهنشاه الاعظام مالك رقاب الامم سيد السلاطين العرب و العجم عز الدنيا و الدين

[78] Mehmet Özkarcı, a.g.m., s.155.
[79] Mehmet Özkarcı, a.g.m., s.160.

- ابو الفتح كيكاوس بن كيخسرو برهان امير المؤمنين الامير الاسبهسلار الاجل الكبير العالم العادل نصره الله المحتاج الى رحمة الله ابو على الحسن بن ابراهيم بن السلطان في التاريخ شهر رمضان سنة اثنى عشر و ستمائه

Anlamı:

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla başlarım. Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve namazı dosdoğru kılan kimseler imar ederler. Bu mübarek ribatın yapılmasını; galip sultan, şahların şahı, yüce milletlerin sahibi, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, dinin ve dünyanın seçkin kişisi, fetihlerin babası Keyhüsrev oğlu Keykavus zamanında, müminlerin emiri, büyük komutan, âlim, adaletli -Allah kendisine zaferler nasip eylesin- Allah'ın yardımına ve rahmetine muhtaç Sultan İbrahim'in oğlu Ebu Ali el-Hasan 612 yılının Ramazan ayında emretti.[80]

Ribat, Vakıflar Genel Müdürlüğünce 1963 yılında restore edilmiştir. Bu tamirde batı duvarı sarımtırak renkteki İnce yonu taştan diğer duvarları ise tamamen tuğla malzemeden yapılmıştır. İç mekân zeminine de taş döşenmiştir.[81]

2.2.2. Mimarisi

Arapça rbt kökünden gelen Ribat kelimesi, Kur'an'da da (VIII, 62) yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de, "ribatu'l-hayl" şeklinde bulunan bu kelimenin "kâfirlerle cihada hazır bulunan süvarilerin atlarını bağlayacaklar yer" manasında kullanıldığı görülüyor. Buna göre bu yapının daha kökenin de Müslümanlıktaki yani din harbi vazifesi ile alakalı dini askeri mahiyette bir yapı olduğu görülmektedir.[82]

Ribatlar, çoğunlukla, hudutlarda, stratejik ehemmiyeti olan başlıca yerlerde kurulmuş müstahkem mevkilerdir ki bilhassa ilk zamanlarda, cihad için gelen gönüllüler burada toplanırlar; düşman hücumu karşısında, müdafaasız yerlerde

---

[80] Faruk Sümer, a.g.e., s. 42-43

[81] Mehmet Özkarcı, a.g.m., 2001, s.162

[82] Fuat Köprülü, "Ribat", *Vakıflar Dergisi,* II. Sayı, Ankara, 1942, s.268.

yaşayan civar halkı buralara gelip barınırlardı. Tıpkı Bizans hudutlarındaki küçük müstahkem mevkiler gibi İslam ribatları da bir müdafaa duvarı ile çevrilmiş, binaları, ambarları, ahırları ve bir tasarrud ve işaret kulesinden oluşan ve içinde bir mescid ile bir hamamda bulunan bir birliktir.[83]

XIV. yüzyılda batıda Hıristiyanların akınlarına mani olmak için kıyılarda mahras yani müdafaa mevkileri ve işaret kuleleri yapılmaya devam ediliyor ve bunlara yine eskisi gibi Ribat adı veriliyordu. Ancak, gönüllü mücahitler değil tahsisatlı muhafızlar tarafından savunulan bu mevkiler, mahiyetleri itibariyle eski ribatlardan çok farklıydı. Ancak XVI. yüzyılda bile batıda Asfi ribatının Portekizlilere karşı mücadelede mühim bir rol oynadığını görüyoruz. Doğudan gelerek XI.-XII. yüzyıllarda bütün Berber memleketlerini kaplayan dervişlik cereyanının tesiri altında ribat kelimesinin artık başka bir mana aldığı gözlenmektedir. Ribat, artık bir şeyh yahut bir şeyhe mensup mezarın etrafında toplanmış dervişlerden mürekkep bir zümrenin yaşadığı bir yer yani bir zaviye, bir tekkedir.[84] İbni Marzuk, Efendisinin yaptırmış olduğu zaviyelerden bahsederken Farsça hanakah kelimesinin ribat mânâsına geldiğini kaydederek dervişlerin ıstılahına göre ribatın cihada ve hudut muhafazasına mahsus bir yapı olduğunu, sofilere göre ise zikir ve ibadete mahsus tekkeye bu ad verildiğini söylemektedir.[85]

İslam dünyasında yeni bir nizam getiren Selçuklular zamanında yeni ribatlar yapıldığını görüyoruz. Eskiden de olduğu gibi büyük ve zengin ribatlar bilhassa hükümdarlar prensler büyük devlet adamları büyük tacirler tarafından yaptırılıp vakfediliyor ve masraflarını karşılamak üzere ehemmiyetli emlak ve arazi tahsis olunuyordu.[86]

Selçuklular zamanında ait -İbni Balhi'nin Farsnamesi Nasır Hüsrev'in Seyahatnamesi, Muhammed İbrahim'in Kerman Selçuklular tarihi- gibi eserlerde

---

[83] Fuat Köprülü, a.g.m., s.268.
[84] Fuat Köprülü, "Ribat", *Vakıflar Dergisi,* II. Sayı, Ankara, 1942, s.269.
[85] Fuat Köprülü, a.g.m., s. 269.
[86] Fuat Köprülü, a.g.m., s.274.

ribat kelimesinin hemen genellikle kervansaray manasında kullanıldığını görüyoruz.[87]VIII. yüzyılda Doğu İslam âlemi Moğol istilasına uğradıktan ve muhtelif sahalarda kurulan Moğol Devletleri İslamlaştıktan sonra ribat kelimesinin kervansaray manasında kullanılması büsbütün yaygınlaşmıştır. Daha Selçuklular zamanından başlayarak İslâm memleketlerinde mütemadi surette artan tasavvuf tarikatlarına mahsus müesseselere İran ve Mâverâünnehir de artık daha fazla hanakah zaviye (nadiren buk'a ve tekke) adları veriliyordu.[88]

İslam âleminde 11. yüzyıldan başlayarak tasavvuf tarikatlarının yayılması üzerine muayyen tarikat mensuplarının toplantı yeri olan hanikahlara yani tekkelere ribat adı verilmiştir.[89]

Faruk Sümer, Ribat'dan bahsederken zaviye başlığını kullanmıştır. Külliyenin eserlerinden bahsederken de, "Bu eserler resmi Osmanlı vesikalarında cami, zaviye ve medrese adları ile anılıyor."[90]demektedir.

Maraş vilayetnamesinde Hacı Bektaşi Veli'nin Kırşehir'e giderken Ashabı Kehf ribatındaki hücrelerden birinde 40 gün oturarak çile çektiği yer almaktadır.[91] M. H.Yinanç "bu ribatta" muhtelif tarikatların zaviyeleri olmakla birlikte ribatın Kadiri şeyhi'nin idaresinde bulunduğunu bildiriyor.[92]

Afşin Ashab-ı Kehf ribatı, kuzey –güney doğrultuda batısı kayalık alana yaslanmış olarak inşa edilmiştir. Ribatın inşasında sarımtırak renkte ince yonu taş ve yer yer moloz taş malzeme kullanılmıştır.

Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen ribat, dıştan yaklaşık 16.00 x 20.40 m. ölçülerindedir.[93] Yapının güney cephesinde taçkapı, bu taçkapının karşı

---

[87] Fuat Köprülü, a.g.m., s.275.
[88] Fuat Köprülü, a.g.m., s.275.
[89] Fuat Köprülü, a.g.m., s.277.
[90] Faruk Sümer, a.g.e., s.45.
[91] Faruk Sümer, a.g.e., s.46-47.
[92] Faruk Sümer, a.g.e., s.47.
[93] Mehmet Özkarcı, a.g.m., s. 156

simetriğindeki, kuzey cephesinde bir giriş kapısı yer almaktadır. Ribatın yamaca yaslanmış olan batı cephesinde açıklık bulunmamaktadır. Doğu cephesinde ise üç pencere ile aydınlık sağlanmaktadır. Bu pencereler dışa taşan dikdörtgen payandalar arasına yerleştirilmiştir.

Ribata, güney cephenin ortalarında açılan 6.25 x 8.60 m. ölçülerinde mukarnas kavsaralı taçkapıdan girilir. Oldukça zengin taş bezemeye sahip olan taçkapının Anadolu Selçuklu mimarisinde oldukça önemli bir yeri vardır. Taçkapı cepheden ortalama 1.35 m., yukarı ise 1.90 m. çıkıntı yapmakta ve cepheye oranı ½.3'tür Ayrıca taçkapının 2/2.75 oranında yapıldığı görülür. [94]

Yapının plan düzenlemesi tespit edebildiği kadarıyla, Türk mimarisinde tek örnektir. İç mekân, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş olup 13.94 x 17.96 m. ölçülerindedir. Taçkapıdan orta sahna girilir. Yapının planı; boydan boya birbirine paralel uzanan iki eyvan ve beş küçük hücreden (çilehane) oluşur.[95] Sahınlar sivri beşik tonozlarla kapatılmışlardır.(Plan:2)

Doğu sahın üç sivri kemerle orta sahna açılmaktadır. Bu kısmın zemini orta sahından hafif yüksekte tutularak, kuzey duvarına ocak nişi, doğu duvarına da üç pencere açılmıştır.

Doğu sahnın bulunduğu kısım iki katlı yapılmıştır. Bodrum katına orta sahnın güneydoğu tarafında yer alan on basamaklı taş merdivenle inilir. Kuzey-güney doğrultusunda boydan boya sivri beşik tonozla kapatılmıştır. İç mekân dört adet küçük pencereler ile aydınlatılmıştır.

Orta sahnın batı tarafı ise, daha farklı bir düzenlenmeye sahip olup iki bölümden oluşur. Kuzeyde bir mescid, bir eyvan ve bir oda (çilehane) yer almaktadır. Sivri beşik tonozla örtülen mescit sivri kemerle orta sahna açılmaktadır. Mescit kısmı, orta sahından hafif yüksek tutulmuştur. Kıble duvarında mukarnas

---

[94] Mehmet Özkarcı, a.g.m., s. 156-157.
[95] Mehmet Özkarcı, a.g.m., s. 156

kavsaralı taş bir mihrap yer almaktadır. Mescide dikey olarak uzanan eyvanın üzeri beşik tonozla örtülüdür. Bu eyvanın güneyinde bir oda (çilehane) yer almaktadır.

Güney bölüm ise, orta sahna dikey olarak uzanan bir eyvan ve bu eyvanın iki yanına yerleştirilen dört odadan oluşmaktadır. Bu eyvan beşik tonozla örtülüdür. Eyvanın güney tarafı iki katlı inşa edilmiştir. Bu kısımda yer alan iki hücre sivri beşik tonozla kapatılmıştır. Üst kata, batıdan giriş verilmiştir. Kapıya, arazinin eğimli olmasından dolayı hafif rampalı bir yoldan çıkarak ulaşılır. Bu mekândan ribatın orta sahnına pencere açılmaktadır.

2.2.2.1. Taç Kapı Süslemesi

Gösterişli, heybetli, alacalı olarak tanımlanabilen taçkapı yapının önüne çıkmaktadır. Görsel olarak yapının alacısını ifade eden taçkapı, fiziki olarak da yapıdan dışa taşmaktadır. Taç kapı üzerindeki kompozisyon, devam eden geometrik bir süslemeden oluşmaktadır. Taç kapının, kenar bordürü ve kemer kısmı boşluk bırakılmasızın tamamen bezenmiştir.

Ribat taç kapısının genel süslemesi üç ana başlık altında incelenecektir.

1. Taç Kapı Kenar bordür Süslemesi

2. Taç Kapı Kemer süslemesi

3. Taç Kapı Giriş eyvanı Mukarnas Süslemesi

1. Taç Kapı Kenar Bordür Süslemesi

Kesme taştan yapılmış olan ribat taç kapısını boydan boya dolaşan dört sıra halinde kenar bordürü yer almaktadır (Fotoğraf: 12). Su damlası şeklindeki ilk kenar bordür motifi, karşıdan bakıldığında tülbent oyasını veya dantel işini anımsatan bir incelikte yapılmıştır. Bu kenar motifi, birbiri sıra giden zikzak çizgileri ile hareketlendirilmiştir. Su damlası şekli verilen kabartmaların içleri üçgenlerle belirginleştirilmiştir Fotoğraf:13).

İki sıra olarak yerleştirilmiş olan damla şeklindeki üçgen dilimlerin arasında düz silme bir bordür üçüncü sıra olarak yer almaktadır. Taç kapıyı bir baştan bir başa dolaşan dördüncü sıra kenar bordüründe ise yapıdaki bezemenin çoğunluğunu oluşturan sekiz kollu, köşeli, kabartma yıldız motifi yer almaktadır (Fotoğraf: 13).

2. Taç Kapı Kemer süslemesi

Kenar bordürünün hemen bitiminde, kemerin motifinin en üst köşesinde, üç sıra okunaklı olarak yazılmış, nesih kitabe yazısı yer almaktadır. Bu yazıdan kalan kemerin diğer üst kısımları ise sekiz kollu, köşeli, yıldızlarla simetrik olarak bezenmektedir (Fotoğraf:14).

Sivri bir kemer şeklinin verildiği, hafif enli biçimlenmiş kısımda tabakalar halinde yerleştirilmiş, birbirinin aynısı olan kıvrımlı, girift motifler yer almaktadır (Fotoğraf: 15). Bu motifin stilize bir hayvan motifi olduğu düşünülmektedir. Çünkü öylesine girift, asimetrik ve birbirine dolanan geometrik ve bitkisel motifler bulunmamaktadır.

Kemer motifinin ayak kısmı, taç kapının geneline hâkim olan sekiz kollu köşeli yıldız motiflerinden oluşmaktadır (Fotoğraf: 16). Ancak bu noktadaki yıldızlar, taç kapının geneline hâkim olan sekiz kollu köşeli yıldızlardan simetri gereği biraz küçük tutulmuşlardır. Taç kapı kemerinin oluşturduğu giriş eyvanı, kemerin ayak kısmında, yani girişin iki yanında birer mihrabiye ile hacimlendirilmişlerdir. Giriş eyvanının üzerindeki mukarnaslı niş anlatılırken, bu mihrabiye de detaylandırılacaktır.

Giriş kemerinin sütün başlığı motifi, giriş eyvanına doğru devam eden mukarnaslardan oluşmaktadır (Fotoğraf: 17). Kemerin içi, yukarıdan aşağı doğru iki sıra tek motif, beş sırada yan yana verilmiş iki motifin karşılıklı simetrik olarak yerleştirilmesi ile bezenmektedir.

Taç kapı kemer motiflerinden en üsttekinde, iç içe geçmiş bir nevi göz şekli verilmiş, dik yerleştirilmiş kare motifler sıralı bir şekilde yer almaktadır .(Fotoğraf: 14).

Taç kapı kemerinin içinde üstten ikinci sıradaki bezeme de sekiz kollu, dilimlenmiş, daire içine alınmış, köşeleri üçgen sivriltilmiş, yıldız motifinin yanında, kıvrımlı, birbirine dolanmış, girift motifler yer almaktadır (Fotoğraf: 18).

Taç kapı kemeri iç bezesinde üstten alta doğru üçüncü sırada ise yuvarlak bir zincir motifinin içinde hareket verilmiş, dilimli çarkıfelek motifi yer almaktadır (Fotoğraf: 19). Karşılıklı simetrik olarak yer alan bu motiflerden ribatın batı tarafındaki çarkıfelek ve yanındaki motif restorasyonda eklenmiştir. Orijinal olan, ribatın doğu tarafındaki çarkıfeleğin yanında, bir küçük kemer bordürüne yaslanmış, güneş kabartması ve bu güneş kabartmasının altında bir kıvrımlı kabartma ve yine güneş kabartmasının kemer içine, doğu kısmında ayakta çizilmiş Arapça bir “vav” harfi şeklindeki kabartma yer almaktadır.

Taç kapı kemer içi bezesinin üstten alta doğru dördüncü sırasında ki motiflerden, ribatın batı tarafındakiler yine restorasyonda eklenmiştir. Bu sebeple, ribatın doğu yönündeki motifler tanımlanmaktadır. Burada yine simetrik olarak, kemerin iki yanına yerleştirilmiş iki motif dikkat çekmektedir. Bu motiflerden taç kapının iç kısmındaki hafif tahrip olmuşsa da, kare içerisine yerleştirilmiş köşeli bir yıldız olduğu anlaşılmaktadır. Bu bezemenin hemen yanında daire içerisine alınmış güneşi anımsatan köşeleri yuvarlak bir kabartma yer almaktadır (Fotoğraf: 20).

Taç kapı, kemer içi bezesinin beşinci sırasında ikili bezemelerin sonlandığını görmekteyiz. Bu sırada, yine simetrik olarak büyük ve küçük olarak yerleştirilmiş iki motif yer almaktadır. Bu motiflerden, ribat taç kapısının, batı cephesindeki restorasyonda eklenmiştir. Orjinal olan doğu cephedeki bezemelerden büyük olan motif, çokgen yıldız şeklinde yer almaktadır. Bu yıldız motifinin hemen üst köşesinde küçük bir çarkıfelek görülmektedir (Fotoğraf: 21).

Taç kapı kemerinin iç bezemesinin son alttaki iki sırasında ise, daire içine alınmış köşeli çizgileri birbirine geçmiş sekiz kollu yıldız motifleri yeni simetrik olarak doğu ve batı cephede karşılıklı olarak yerleştirilmişlerdir (Fotoğraf: 22).

3. Taç Kapı Giriş Eyvanı Mukarnas Süslemesi

Taç kapının giriş eyvanını oluşturan kısım, üç alt başlık ile detaylandırılacaktır.

3.a. Giriş Eyvanının İki Yanındaki Mihrabiye Süslemeleri

3.b. Mukarnaslı Giriş Eyvanı Süslemesi

3.c. Giriş Kapısı Kemer Süslemesi

3.a. Giriş Eyvanının İki Yanındaki Mihrabiye Süslemeleri

Ribatın, 1957'da yapılan araştırmalardaki fotoğraflarından anlaşıldığı kadarıyla taç kapının batı kısmının tahrip olduğu ve yer yer yıkıldığı gözlemlenmektedir.[96] Bu nedenle giriş eyvanında yer alan mihrabiyelerden doğu kısmında yer alan mihrabiye tanımlanacaktır. Batı cephedeki mihrabiye de doğu cephesindeki mihrabiyeye simetrik olarak restorasyonda eklenmiştir.

Mihrabiyeler, mukarnaslı giriş nişinin bittiği, taç kapının kemer motifinin sütün başlığı motifi ile taçlanmaktadır (Fotoğraf: 16) Bu sütün başlığı motifi dört sıradan oluşmaktadır. Bu dört sıra motifin sınırlandırıldığı kenar bordürü düz bir silme şeklindedir. Bu silme simetrik aralıklarla aşağı doğru sarkan dendanlardan oluşmaktadır. Sütun başlığı motifinin en üst sırasında üç yapraktan oluşan, oyma motifleri ile hacim oluşturulmuştur. Bu motifin altındaki ikinci sırada yer alan motifler ise daha büyük oyulmuş, sıra halinde devam eden üç yapraklardan oluşmaktadır. En son sırada ise, düz verilen birer üçgen yaprak sıralaması yer almaktadır. Bu üçgen yapraklar yukarı doğru hacimlendirilmişlerdir. Sütün başlığı motifinden sonra tekrar düz bir silme enine yer almaktadır.

Sütun başlığı motifinden bir silme ile ayrılan bir alt motifte ise, taç kapının genel süslemesine hâkim olan sekiz kollu köşeli yıldız motifleri yer almaktadır (. Fotoğraf: 23). Ancak bu yıldız motifleri birbirine dolanmış kırık çizgilerden oluşmaktadır. Bu yıldızlar bu yönleri ile taç kapının dış cephesindeki yıldız

---

[96] Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, a.g.m., s.77.

motiflerinden ayrılmaktadır. Bu yıldızlar, birbirini tekrar ederek bu sırayı oluşturmaktadırlar.

Dendanlı bir silme ile yıldız motifinden ayrılan bir alttaki diğer süslemede iki ucu birleşen kıvrımlı dalların birleşen noktalarına yapılan üç yaprak kabartmaları bezemesi devam ederek yer almaktadır.

Yukarıdan aşağıya doğru tanımladığımız bu bezemelerden sonra, nihayet mihrabiyeyi üstten ve yandan çevreleyen iki sıra halindeki kenar bordürü motifi gelmektedir. Bu iki sıra olarak verilen kenar bordürünün üstteki sırasında köşeli verilmiş zincir motifi, ikinci sırada ise, yuvarlak hatlarla birbirine dolanmış zincir motifi yer almaktadır. Mihrabiyenin hemen üst kısmına denk gelen sırada ise, üstteki bordürleri çerçevelercesine bir sıra köşeli zincir motifi tekrarlanmaktadır (Fotoğraf: 23).

Bütün bu sıralı, ince işçilikli, birbirini devam eden girift motiflerin hemen altındaki mihrabiyenin, sadece niş kısmında bir hareketlilik yer almaktadır. Onun dışında sade diyebileceğimiz bir mihrabiye kompozisyonu görülmektedir.

Giriş eyvanının iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş mihrabiyelerden orijinal olanı, doğu cephede yer alan mihrabiyedir. Boyuna dikdörtgen bir formda olan bu mihrabiyenin baş kısmı, kare diyebileceğimiz bir biçimde çerçevelenmiş ve bu kare çerçeve iki yanında açılarak dikdörtgen mihrabiyeyi çevrelemektedir. Bu silme içten de bir sıra daha mihrabiyeyi dolanmaktadır.

Mihrabiyeyi çevreleyen kenar bordürünün dış iki yanında, damgayı anımsatan plaka gibi mühür gibi bir bezeme ikişer olarak mihrabiyenin iki yanında yer almaktadır (Bkz. Fotoğraf: 13). Bu bezeme basitçe çizilmiş kemerli bir kapıya benzemektedir. Bu basit formdaki kapı motifinin kemerinin kilit taşı üçgen şeklinde yukarı doğru çıkıntı yapmaktadır. Bu damga şeklindeki motifin hemen altındaki motifin alt kısmı tahrip olduğu için tam olarak motif tanımlamaktadır. Ancak anlaşıldığı kadarıyla kıvrımlardan oluşan, ortaya yerleştirilmiş bir daireye, üstten ve yanlardan da birleşmiş olan daire kıvrımlarından motif oluşmaktadır. Muhtemelen simetriyi tamamlaması için tahrip olan alt kısımda da kıvrımlı daire motifi yer

almaktaydı (Fotoğraf: 25)Bu bezemenin hemen altında, tek olarak yerleştirilmiş, damgayı anımsatan motif, iki üstteki motifin tekrarı şeklinde yerleştirilmiştir.

Mihrabiyeye gelindiğinde, iki üst yan köşede basit formlarda işlenmiş yedi yapraklı birer çiçek kabartması yer almaktadır (Fotoğraf: 25). Mihrabiyenin üst nişini oluşturan kompozisyondan başlayan merdiven şeklinde birer basamak inerek genişleyen bir bordür bütün mihrabiyeyi içten çevrelemektedir. Mihrabiyenin en üstünde yer alan niş, ince uzun tutulmuş ve bir kubbeyi anımsatmaktadır(Bkz. Fotoğraf: 14). Bu nişin içerisi yedi sıra zikzak çizen çizgilerden oluşmaktadır. Bu zikzaklar, yukarıdan aşağı dokuz sıra gibi de görünmektedir. Bir alt nişe inildiğinde, niş iki yandan hafif kabartma verilerek daraltılmış ve ortadaki üç yaprak oyması belirginleştirilmiştir. Mukarnasın içerisindeki üçüncü sıraya geldiğimizde yanlardaki kabartma hafif açılarak verilmektedir. Mukarnasdaki yapraklar ise, plastik etkisi verecek kadar hacimleşmektedir (Fotoğraf: 26).

Son sırayı oluşturan nişler ise, yukarı doğru kabartılmış asimetrik diyebileceğimiz bir oyma bezemelerinden oluşmaktadır. Mukarnas dizisi, üçgen şeklinde ortaları çukur, ortada bir yaprak formu ile sonlanmaktadır.

Mihrabiyenin geri kalan kısmındaki tek hareketlilik, iki yana yerleştirilen yuvarlak sütuncelerdir (Fotoğraf: 27).

Bir bütün olarak taç kapı yüksek bir kaide üzerine oturmaktadır. Bu kaidenin batı tarafında yer alan taşta devşirme bir malzemenin üzerinde haç motifi yer almaktadır.

3.b. Mukarnaslı Giriş Eyvanı Süslemesi

Afşin Ashab-ı Kehf Ribat'ın Taç Kapısının, mukarnaslı giriş eyvanı ve kapı kısmı nişinin en alt sırası levhalar üzerine oyma bezemelerden oluşmaktadır. Giriş eyvanı mukarnas benzemesi, aşağıdan yukarı doğru numara verilerek tanımlanacaktır.

1. Giriş eyvanı mukarnas bezemesinin aşağıdan yukarı doğru tanımlanmasında, en alt sıradaki bezeme, üçgenleri hacimli tutulmuş olan mukarnas nişinin, kapının iki uc kısmı ve ortayı çerçevelendirmesiyle, bir konu bütünlüğü olduğunu düşündüğümüz kompozisyonun, levhalara işlenmesinden oluşmaktadır (Fotoğraf: 28). Orta kısımda verilen, üçgen mukarnas nişinin, doğu ve batı yönündeki levhaları, simetrik olarak birbirinin tekrarı şeklindedir.

1.a. Mukarnaslı kavsaranın en alt sırasındaki, tam olarak ortadaki hacimli üçgen nişin, hemen doğu tarafında, boyuna dikdörtgen verilen levhanın içerisinde, doğudan batıya doğru, önce damga motifi diye tanımladığımız, mihrabiyelerin iki üst yan köşelerindeki kemerli kapı motifi yer almaktadır (Fotoğraf: 29). Kapı motifi bezemesinin, kemer kısmı, içten iki sıra halinde, üst sırada iki damla alt sırada ise üç damla şeklindeki oymalarla hareketlendirilmiştir.

Bu dikdörtgen levhanın içerisinde, kemerli kapı motifinin hemen yanında, birbirine dolanmış, yuvarlak formlu bir zincir motifi içerisinde karmaşık diye tanımlayabileceğimiz, bir merkezden açılan ve nihayet yuvarlak formu bozmayan asimetrik işlenmiş kıvrımlı çizgiler yer almaktadır. Bu bezemeye en dıştan bakıldığında hızla döndüğü hissi uyanmaktadır (Fotoğraf: 29). Bu dikdörtgen levhada yer alan son bezeme ise, primitif işlenmiş, oturan insan figürüdür. Bu figür anlaşıldığı kadarıyla iki ellerini yukarı doğru ve yana açmaktadır (Fotoğraf: 29). Bu kadar sanatlı bir eser icra eden bir taç kapı ustasının, bu derece ilkel bir figür işlemesi takdir edilmesinin yanında, bizleri figürün taşıdığı anlama odaklamaktadır. Bir kapı, bir helezon ve bir şahısın, bir tasavvufi kavram olan tayyi mekân kavramını anımsatması ribatın zaviye işlevini de güçlendirmektedir. Levhadaki motifler, konu bütünlüğü içerisinde değerlendirilmelidir.

Tayyi mekân, uzak mesafelerin bir anda aşılması veya uzun sürede yapılacak işlerin bir anda gerçekleşmesi anlamında kullanılan tasavvufi bir terimdir.[97]

1.b. Giriş eyvanı mukarnas bezemesindeki en alt sıradaki boyuna dikdörtgen levhanın hemen yanındaki bir diğer levha, kapı köşesine denk gelen levhadır. Dolayısıyla köşelidir ancak levhadaki köşe verilmemekte ve levhanın en alt kısmında daha çok bir üçgen oluşturulmaktadır (Fotoğraf: 30). Levhanın üst kısmında ise, bir silme ile verilen, basık kemer motifinin, üzengi taşı dikdörtgen olarak belirginleştirilmiştir. Bir mekânın, tanımlandığını düşündüğümüz bu levhada, asimetrik oyulmuş, kabartma etkisi verilmiş, yapraklar ışık gölge ile hareketlendiği zaman, bir anlamı kazanacağını düşündüğümüz bir motiften oluşmaktadır.

1.c. Bu levhanın hemen yanında, daha dar ve boyuna dikdörtgen tutulan levhada, yine bir kemer motifi dikkat çekmektedir. Kapı şeklinde verilen bu levhadaki kapının yuvarlak bir kemeri ve yuvarlak bir üzengi taşı motifi ile levha bezenmektedir (Fotoğraf: 31).

1.d. Mukarnas bezemesinde, en alt sırada, batıdan doğuya doğru sondan ikinci motifi oluşturan bu levhada dört noktasından düğümlenmiş, yuvarlak ikili çizgili kabartma ve onun ortasında on dilimli bir çiçek motifi ve çiçek motifinin orta tohumlu kabarık bir şekilde yer almaktadır. (Fotoğraf: 32).

1.e. Mukarnas bezemesindeki son işleme motifimiz ise, giriş eyvanı makarnasının tam ortasındaki üçgen motifin bir tekrarı şeklindedir (Fotoğraf: 33). Bu kabartmada, üst kısmı üçgen şeklinde kabartılmıştır. Aşağı doğru hacim oluşturulması adına levhanın üçgen kısmının, orta kısmı iri tutulmuş üç yaprak motifi ile bezenmektedir. Levhanın alt kısmında, iki yanda üç yaprak motifi daha az hacimlendirilirmiş olarak yer almaktadır. Bu levhada dikkat çeken bir diğer nokta ise, hacimli üst kısmının iki yanında, dikdörtgen bir form içerisinde verilen ince işçilikli detaydır. Bu detay bezemesi yer yer mukarnas içerisindeki nişlerin üzerinde de yer almaktadır. Levhanın kabartma yüzeyindeki, iki

---

[97] M. Nedim Tan, "Tay", *İslam Ansiklopedisi,* Cilt EK-2, İstanbul 2016, s.589.

yandaki bezemeler motif olarak farklı tutulmuşlardır. Bunlardan levha üstünde, batı yüzünde yer alan bezeme daha detaylı ve ince işçiliktedir.

Mukarnas kavsarasında, kapı ortasına denk gelen üçgen, hacimli niş ve iki köşelerde yer alan üçgen nişler birbirlerinin tekrarı şeklindedirler. Sanki bir kompozisyonun kenar bordürleriymiş gibi orta levhanın doğu yüzü ile batı yüzü simetrik olarak motiflerin tekrar etmesinden oluşmaktadır. Ancak batı yüzündeki, boyuna dikdörtgen levhada, figürlü bezemenin olması gereken yerin boş olması bu figürün kazındığını akla getirmektedir.

2. Giriş eyvanı, taç kapı mukarnas benzemesinin, aşağıdan yukarı doğru verilen ikinci sırasında, asimetrik olarak oyulmuş yaprak motifli nişler yer almaktadır. Bu motiflerden orta kısma denk gelenler, daha belirgin bir çıkıntıya sahiptirler. Orta nişin iki yanında, çok küçük verilmiş ortası boş bırakılmış köşeleri hafif belirtilmiş yıldız motifleri yer almaktadır (Fotoğraf: 34).

3. Mukarnas kavsarasının bu sırasında, kenar nişler bir içe bir dışa doğru belirginleştirilirmiş ve hacimli verilmişlerdir. Kavsarayı saran nişler, iki sıra şeklindeki üç yapraklardan oluşmaktadır (Fotoğraf: 35).

4. Mukarnas kavsaranın, aşağıdan yukarı doğru sıralamasında verdiğimiz bu sıra motifinde ise, kenar nişlerindeki asimetri dikkati çekmektedir. Tam ortada yer alan yaprak nişi ise kabartılmamıştır. Bu nişin iki yanında ise yine asimetrik kabartılmış üç yapraklı nişler yer almaktadır (Fotoğraf: 36).

5. Ribat taç kapı makarnasının bu sıra benzemesinde, kenar nişler yine hacimli ve asimetrik verilmektedirler. Bu sırada ortada üç sıra kabartılmamış, hatları belirgin, altı dilimli yapraklardan oluşan niş motifleri yer almaktadır (Fotoğraf: 37).

6. Kavsaranın bu sırasında kenarın nişlerindeki daralma ile sivri kemer etkisi belirgin bir şekilde verilmektedir. Bu sıranın iki yanında yer alan nişler, köşeli kabartma şeklindedirler. Ortada ise birbirine yaslanmış, üç yapraklı nişin alt orta noktası belirgin bir şekilde derinleştirilmiştir (Fotoğraf: 38).

7. Mukarnas kavsarasının en üst noktasına oluşturan bu iki sırada ise, sivri kemerin etkisi ile birer nişe yer verilmektedir. Bunlardan en üst sıradaki niş aşağı doğru uzanmış on iki dilimli yaprak motifinden oluşmaktadır (Fotoğraf: 39).

Mukarnaslı kavsarayı oluşturan nişlerin; uzunlukları genişlikleri hacimlerin veriliş yönleri yaprak sayıları biçimleri asimetrik olarak yer almaktadır.

3.c. Giriş Kapısı Kemer Süslemesi

Afşin Ashab-ı Kehf Ribat Taç Kapısının, basık formdaki giriş kemeri, kemerin iç kısmından dilimli ve bombeli olarak biçimlenmiştir (Fotoğraf: 40). Kemer alınlığında yer alan dokuz sıra zikzaklar üste ve iki yanda sonsuzluk hissi vererek devam ediyormuş gibi yarım bırakılmışlardır. Bu zikzak motifinin hemen üzerinde köşeli, birbirine dolanmış zincir motifi iki sıra bordür şeklinde yuvarlak, birbirine dolanmış zincir motifini üstten ve alttan çerçevelemektedir. Yine bu üç zincir bordürleri, kemerin iki kenar kısmında devam ediyormuş hissi verilerek yarım bırakılmışlardır. Bu zincir motifleri, kemerin üstünde kare oluşturacak bir formda işlenmiş, Köşeli, yuvarlak düğümlü zincir motifi ile taçlanmaktadır (Fotoğraf: 41).

2.2.2.2. Taç Kapıda Kullanılan Motiflerin Gruplandırılması

Afşin Ashab-ı Kehf Ribat taç kapısındaki süsleme motifleri dört ana başlık altında gruplanmaktadır.

1. Geometrik Bezeme Motifleri

2. Bitkisel Bezeme Motifleri

3. Girift Bezeme Motifleri

4. Figürlü Bezeme Motifi

1. Geometrik Bezeme Motifleri

Zincir Motifi

Bu motif üç şekilde kullanılmıştır:

1. Yuvarlak formlu, yuvarlak düğümlü (Fotoğraf: 41).

2. Köşeli formlu, köşeli düğümlü (. Fotoğraf: 41).

3. Köşeli formlu, yuvarlak düğümlü (Fotoğraf 42).

Bütün bu üç şekilde, giriş kapısı üzerinde görülmektedir. Zincir motifi yan mihrabiye kenarlıklarında ve giriş kapısı aynalıklarında kullanılmıştır. Bütün zincirler sonlandırılmamış ve sonsuza gitmektedir. Bu motif devam ediyor hissi verilerek yarım bırakılmıştır.

Sekiz Kollu Yıldız Motifi

Ribat taç kapısının, kenar bordürlerinde, iki sıra olarak bütün kapıyı dolaşan ve taç kapının en baskın motifi olan sekiz kollu yıldız motifi, taç kapı kenar bordüründe, birbirini devam eden köşeli bükülmüş zincirler şeklindedir. Yine bu sekiz kollu yıldız motifi taç kapı kemer motifinin aynalık kısmında da yer almaktadır. Taç kapı kemer motifinin ayak kısmında, yani giriş eyvanın iki kenarında bulunan sekiz kollu yıldızlar ise daha küçük formda işlenmişlerdir. Bu sekiz kollu yıldızlar, daha yuvarlak kıvrımlı ve yaprağı anımsatmaktadırlar (Fotoğraf: 43).

Taç kapı giriş eyvanın iki yanında yer alan mihrabiyelerin kenar bordürlerinin üstünde görülen, sekiz kollu yıldız motifleri, taç kapı genel motifine göre daha köşeli ve kıvrımsızlıdır (Fotoğraf: 23).

Taç kapıda işlenen bütün sekiz kollu yıldız motifleri, sonlandırılmamış ve birbirinin tekrarı şeklinde sonsuzluk hissi vererek taç kapıyı çevrelemektedirler.

Su Damlası Şeklinde Dendanlar

Su damlası şeklindeki taç kapı kenar bordüründe, sade diyebileceğimiz bir formda görülmektedirler. İki sıra halinde verilen dendanlardan ortalarındaki düz silme, dendanlardaki detayı görsel olarak hafifletmektedir (Fotoğraf:13, 14).

Çarkıfelek Motifi

Taç kapı kemer iç yüzey bezemesinde, hareket ifadesi çok belirgin işlenmiştir ve düğümlü zincir motifi içerisine alınmıştır. Yine kemer iç yüzeyinde küçük bir

forumda işlenmiş olan Çarkıfelek motifi hareket ifadesi çok belirgin ve çerçevesizdir (Fotoğraf: 19, 21).

Damga Motifi

Kemerli kapı formundadır. Mihrabiye yanlarında ve mukarnas arasında görülmektedir (Fotoğraf: 24).

2. Bitkisel Bezeme Motifleri

Yaprak Motifi

Ribat Taç kapı mukarnas nişinde, sütün başlığı formunda ve mihrabiye içlerinde kullanılmaktadır. Mukarnas nişlerindeki, yaprak formları, genel olarak asimetriktir (Fotoğraf: 14) Ancak sütün başlığı formunda kullanılan ve mihrabiye nişlerinde kullanılan üç yaprak motifleri simetriktir (Fotoğraf: 17).

Yaprak motifleri hacimleri yönleri uzunlukları genişlikleri ve yaprak dilimleri sayısı olarak taç kapı genelinde asimetrik vermişlerdir.

Dilimli Çiçek Motifi

Taç kapı giriş eyvanının, iki yanında yer alan mihrabiyelerin üst iki yanında yedi yapraklı olarak betimlenmişlerdir (Fotoğraf: 25).

Mukarnas nişinin, kapı üstünde aşağıdaki en alt sırasında, mihrabiye nişi üzerine denk gelen nokta da on yapraklı dilimli çiçek motifi, dört yönden düğümlü bir zincir içerisinde yer almaktadır (Fotoğraf: 32).

3. Figür Bezeme Motifleri

Taç kapı mukarnas kavsarasındaki en alt sırasında, kapıya yakın noktada, dikdörtgen bir levha içerisinde bir kompozisyonun temel öğesi olarak, ilkel bir formda işlenmesidir. Kıyafet detayı verilmemiştir, Suret verilmemiştir.

Figürün, dervişlikle ilgili olduğu düşünülmektedir. Dervişlerin zamanı yönetmeleri üzerine bir tema olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu konu Ashab-ı Kehf kahramanları ile de ilgilidir.

2.3. Ashab-ı Kehf Medresesi

2.3.1. Tarihi

Ribatın üst katında tuğla malzemeden inşa edilen ikinci bir yapı bulunmaktadır. Günümüzde "misafirhane" şeklinde bilinen bu yapının medrese olarak yapıldığı anlaşılıyor.[98]

Dulkadir Beyliği hükümdarı Alaüddevle Bey (1480 1515) 906 H./ 1500-1 M. ve 14 Muharrem 916 H./ 24 Nisan 1510 tarihli Arapça vakfiyelerinde, Ashab-ı Kehf'te medrese inşa ettirdiğini belirterek bu yapısına oldukça zengin vakıflar yaptırmıştır. Alaüddevle Bey'in oğlu Şahruh Bey, babasının hükümdarlığı zamanında Recep 897 H./ Nisan 1492 M. tarihinde tanzim ettirdiği Arapça vakfiyesinde, Ashab-ı Kehf Medresesi'ne bir köyün malikânesinin yarısını vakfettiğini belirtilmektedir. 1563 tarihli Maraş Tahrir Defteri'nde yapıdan "Eshabü-l Kehfü'ş- Şerif Medresesi" ismi ile bahsedilerek Alaüddevle Bey tarafından yaptırıldığı kayıtlıdır. Bu bilgilere göre medresenin Alaüddevle Bey tarafından 1480 1492 yılları arasında inşa edildiği anlaşılmaktadır.[99]

17 Mayıs 1876 tarihli Maraş Şer'iyye sicili'nde medresenin müderrisi vefat edince yerine başka bir müderris atandığı belirtiliyor. Ayrıca 1324 H. /1906 M. tarihli Halep Vilayeti Salnamesi'nde Medrese'nin, Caminin yanında olduğu kaydedilmiştir. Arşiv belgelerine göre yapı, 1906'lı yıllara kadar faaliyetini sürdürmüştür.[100]

---

[98] Mehmet Özkarcı, a.g.m., s.161.
[99] Mehmet Özkarcı, a.g.m., s.161.
[100] Mehmet Özkarcı, a.g.m., s.161.

2.3.2. Mimarisi

Alaüddevle Bey'in medreseyi, külliye'nin bulunduğu alanın yetersiz olmasından ve arazinin topografik yapısından faydalanarak, ribatın üstüne yaptırdığı anlaşılmaktadır. Ribat taş, medrese ise tuğla malzemeden inşa edilerek ribatın üzerine binen ağırlık hafifletilmeye çalışılmıştır.[101]

Medrese, ribat ile beraber 1940'lı yıllarda tahrip bir durumda olup, sadece bazı duvar kalıntıları ayakta kalmıştır. Ribat ile birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1960 yılında onarım programına alınarak, 1963'te restore edilmiştir. Bu tamirde batı duvarı sarımtırak renkte ince yontu taştan, diğer duvarlar ise tamamen tuğla malzemeden yapılmıştır. İç mekânın zemininde taş ile döşenmiştir. Bu onarımlarda medrese, ahşap kirişleme görüntüsü verilen beton dam ile kapatılmıştır. Beton kirişlere de ahşap görüntüsü verilerek kırmızıya boyanmıştır. Fakat medresenin orijinalinde ahşap kirişlemeli düz toprak dam ile örtüldüğünü sanmaktayız. Yapı en son 1989'da tamir edilerek, ahşap doğramalar yenilenmiş, iç duvarlar sıvanarak badana edilmiştir. Medrese bugün fonksiyonunu kaybetmiş olup uzaklardan Ashab-ı Kehf' in ziyarete gelen misafirlerin ikametine tahsis edilmiştir.[102]

Medrese, kapalı avlulu bir eyvanlı medreselerin plan şemasında inşa edilmiştir. İç mekâna, basık kemerli cümle kapısından girilir. Kapıdan önce giriş kısmına, buradan da sofaya geçirir. Sofanın kuzey duvarında küçük bir pencere yer almaktadır. Bu mekânın doğu, batı ve kuzey kenarlarına toplam altı oda yerleştirilmiştir. Bütün odalar bir kapı ile sofaya açılmaktadır. Batı taraftaki iki odanın pencereleri olmamakla beraber, diğerlerinde sayıları bir ile üç arasında değişen üçer dilimli pencerelere yer verilmiştir.

---

[101] Mehmet Özkarcı, a.g.m., s.161.
[102] Mehmet Özkarcı, a.g.m., .162.

2.3.3. Süslemesi

Afşin Ashab-ı Kehf Medresesi Ribatın üstünde ikinci kat olarak inşa edilmiştir. (Fotoğraf: 44) Kırmızı tuğla malzemeden yapılan medrese, Dulkadirli beyliği döneminde eklenmiştir

Medresenin, dış cephe süslemesini, pencere çerçevesinde görmekteyiz. Medresenin pencereleri dilimli bir kemer ile belirginleştirilmiş ve pencerenin dış kemer çerçevesi oldukça yüksek bir dikdörtgen oluşturmaktadır. Bu dikdörtgen çerçevenin, üst kısmında fırfırlı bir perdeyi anımsatan üçgenden dendanlar simetrik ve sıralı olarak yer almaktadır (Fotoğraf: 45).

Medrese pencerelerinin boyutlarının işlevlerine göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneğin doğu cephedeki ortada yer alan pencere çok ince tutulmuş ve boyuna dikdörtgendir. Pencerenin üst kısmı üçgen oluşturacak şekilde birimlerden oluşmaktadır. Medreseyi boydan boya dolaşan kenar silmeler ise üç sıradan oluşmaktadır. Burada birbirine zıt yönlerde yerleştirilmiş sıralı tuğlalar yer almaktadır (Fotoğraf: 46).

2.4. Ashab-ı Kehf Hanı

2.4.1. Tarihi

Han, ribatın karşısında ve 60 m. uzağındadır. Arazinin tabii meyline uygun olarak inşa edilmiştir.

Kervansarayın (han) kitabesi kayıptır. Fakat Emir Hasan'ın burada birde kervansaray yaptırdığı malumdur. Maraş Valisinin bu vazifede 30 sene kadar kaldığı ve 1234 yılında, ismi cami kitabesinde yazılı Sultan Alâeddin Keykubat I tarafından öldürüldüğü bilindiğine göre kervansarayın da bu tarihten daha sonra yapılamayacağı ve tarihlenmesinde hiçbir şüphenin olmadığı anlaşılır.[103]

---

[103] Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, a.g.m. s. 87.

Özkarcı ise, Cami kitabesinin Hanın inşa kitabesi olduğunu ve Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey tarafından 630 H./1232-33 M. yılında yaptırıldığını söylemektedir.[104]

Günümüze çeşitli onarımlar görerek gelen han, orijinal özelliklerini kısmen korumaktadır. Külliyenin bilinen ilk onarımı Dulkadir beyliği hükümdarı Alaüddevle Bey zamanında olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla külliye, 1320 H./1902 M. ve 1328 M./1910 M. yıllarında da tamir görmüştür. Bu onarımlar sırasında muhtemelen hanın da tamir gördüğünü sanmaktayız. 1318 M./1900-1 M. tarihli Halep Vilayeti Salnamesi'nde Handan kısaca bahsedilerek yapının; Ashab-ı Kehf yapının bitişinde yer aldığı, 100 zir'a (yaklaşık 52 m.) uzunluğunda olduğu, içinde 12 oda ile 300 hayvanı alacak büyüklükte ahırı bulunduğu ve burada panayır kurulduğu belirtilmektedir. [105]

Hanın 1910'da sağlam olarak fonksiyonunu sürdürdüğü ve daha sonra fonksiyonunu kaybederek tahrip olmaya başladığı anlaşılıyor. Han 1960 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarım programına alınarak, 1963'te restoresi tamamlanmıştır. Daha sonra han 1980, 1982, 1999 ve 2003 yıllarında da bazı onarımlar görmüştür. Bu onarımlar sırasında da; ahır dışında bütün mekânlar restore edilerek duvarlar avlu ve mekânların zemini kesme taş ile kaplanmıştır, taç kapı yeniden inşa edilmiş ve örtü sistemi beton mozaik ile kaplanmıştır.[106]

2.4.2. Mimarisi

Ashab-ı Kehf hanı, Sarız-Pınarbaşı üzerinden Kayseri'ye giden ikinci derecede önemli bir yol üzerinde olup Afşin'deki Çavlı Hanı ve Kuru Hanı'na da yakın bir mesafede bulunmaktadır. Diğer taraftan han, Halep'ten başlayarak Göynük üzeri Elbistan-Kayseri ve oradan da Sivas'a giden ana kervan yoluna da uzak

---

[104] Mehmet Özkarcı, "Kahramanmaraş-Afşin'de Anadolu Selçuklu Hanları", *X. Ortaçağ Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri,* 03-06 Mayıs 2006, Prof. Dr. H. Örcün Barışta'ya Armağan, Ankara 2009, s.573.

[105] Mehmet Özkarcı, a.g.m., Ankara 2009, s. 574

[106] Mehmet Özkarcı, a.g.m., Ankara 2009, s. 575.

değildir. Ayrıca 1318 H./1900-1 M. Halep vilayeti Salnamesi'nde de handa panayır kurulduğu belirtilmiştir. Arşiv belgelerinde, Ashab-ı Kehf'de panayır kurulduğu belirtilerek burada kıst-ı bazar ve bac-ı bazar vergilerinin uygulandığı kayıtlıdır.[107]

Bütün bunlardan anlaşıldığı gibi, Ashab-ı Kehf Han'ı dini bir uğrak yerinde yapıldığı için ticari amacının yanında ibadet için gelen misafirleri de ağırlamıştır.

Cephe duvarında, taç kapıda, kapı sövelerinde, eyvanların tonozlarında ahırın takviye kemerleri ile zemin döşemesinde ince yonu taş; ahır ile odaların duvar ve örtü sisteminde moloz taş malzeme kullanılmıştır.

Önceden örtü sistemleri üstten toprak tabakasıyla kaplıyken, onarımlar sırasında beton mozaikle kaplanmıştır.[108]

Avlu etrafına yerleştirilen eyvan ve kapalı mekânlarla, "L" biçimindeki ahırdan oluşan yapı 3 halkalıdır. Kuzey-güney doğrultusunda inşa edilen ve dıştan 27.60 x 34.40 m. ölçülerinde olan han, eş odaklı plan şemasına sahiptir.[109] Fakat simetrik değildir. Avluyu dört yanına yerleştirilmiş odalardan oluşur. Dışa kapalı olan hanın sadece ahır kısmının güney duvarının üst kısmında bir küçük mazgal pencere yer almaktadır

Sade bir şekilde inşa edilen 4.85 x 7.10 m. boyutlarındaki taçkapı cephede 0.72 m. yukarı ise 0.75 m. çıkıntı yapmaktadır.[110] Basık kemerli giriş, üstten sivri kemer ile derinleştirilmiştir. Taç kapının orijinalinde nasıl bir özelliğe sahip olduğunu bilemiyoruz. Beşik tonozla kapatılan eyvanın doğu ve batı duvarlarına simetrik olarak birer kapı açılmıştır. Doğu duvarındaki kapıdan, sivri beşik tonozla kapatılan mekâna, diğer kapıdan ise ahır kısmına geçilmektedir. Hanın ortasında ve iki basamaklı merdivenle inilen taş döşeli avlu yer almaktadır.

---

[107] Mehmet Özkarcı, a.g.m., Ankara 2009, s. 575.
[108] Mehmet Özkarcı, a.g.m., Ankara 2009, s. 576.
[109] Mehmet Özkarcı, a.g.m., Ankara 2009, s. 576.
[110] Mehmet Özkarcı, a.g.m., Ankara 2009, s. 577.

Dikdörtgen planlı avlu dört taraftan eyvan ve odalarla kuşatılmıştır. Avlunun doğu ve batı kanadına bir eyvan-bir oda ve bir eyvan-iki oda şeklinde simetrik olarak beşer mekân yerleştirilmiştir. Eyvanlarda kuzey batı köşedeki çapraz tonozla, diğerleri de sivri beşik tonozla kapatılmıştır. Basık kemerli, birer kapı ile avluya açılan altı oda ise sivri beşik tonozla kapatılmıştır. Batı kanadın güney köşesindeki odanın batı duvarında ahır ile bağlantıyı sağlayan bir kapı daha bulunmaktadır.

Avlunun güneyinde; giriş eyvanı ile aynı yönde ve sivri beşik tonozla kapatılan ana eyvan ile eyvanın doğu ve batı taraflarına simetrik olarak yerleştirilen iki oda yer almaktadır. Basık kemerli birer kapı ile eyvana açılan odalar sivri beşik tozonla kapatılmıştır.

Avlunun batı kanadındaki odalar kuzey-güney yönünde "L" şeklinde ahır yer almaktadır. Ahıra, giriş eyvanının batı duvarından açılan basık kemerli kapıdan girilir. Ayrıca batı kanadın güney köşesinde yer alan odanın batı duvarında da, ahır ile irtibatı sağlayan bir kapı bulunmaktadır. Ahırın kuzey-güney doğrultusunda uzanan kısmı sivri beşik tozonla kapatılmıştır. Ahır güney duvarındaki mazgal pencere ve tonozundaki açıklık ile aydınlanmaktadır.

2.4.3. Süslemesi

Afşin Ashab-ı Kehf Han süslemesi taç kapıda görülmektedir. Düzgün kesme taştan imal edilmiştir. Taç kapının iki yanındaki üçgen bordürün bütün taç kapıyı dolaştığı düşünülmektedir. Giriş eyvanını oluşturan sivri kemer hatları keskinleştirmektedir. Kitabe yer almamaktadır. Han'ın giriş kapısı basık kemerli ve sadedir. Ashab-ı Kehf Han'ının cephe duvarlarındaki kale burcu etkisi veren çıkıntıları yer almaktadır. Han kapısına karşıdan bakıldığında, taç kapıdaki sivri kemer, giriş kapısındaki basık kemer ve tam karşı eyvanın sivri kemerli görünümü göz doldurmakta ve sade yapıyı hareket vermektedir (Fotoğraf: 47,48,49).

Dış cephede kısa mesafeler ile yerleştirilen çörtenler, işlevlerinin yanında hareketlilik amacı da taşıdıkları gözlemlenmektedir (Fotoğraf: 50).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARSUS ASHAB-I KEHF CAMİİ

Tarsus Ashab-ı Kehf Camii, Dedeler köyüne yaklaşık bir km. uzaklıktadır. Caminin kuzey giriş kapısının hemen karşısında, Ashab-ı Kehf'in uyuduğu iddia edilen kutsal mağara yer almaktadır. (Fotoğraf: 51) Cami ve mağara, 320-350 rakımları arası yükseklikte bir tepenin üzerindedir. Cami, farklı zamanlarda birbirine eklenmiş üç kare mekândan oluşmaktadır.

3.1. Tarihi

Kare mekânlardan oluşan Cami'in, sadece batı cephede yer alan kısmın giriş kapısının üzerinde kitabe yer almaktadır. Kitabe, girişin üzerinde sivri kemerli bir silme içinde, üç satır celi sülüs,sonraki dört satır manzum kitabe ise celi ta'lik olarak yazılmıştır. (Fotoğraf: 52).

Hicri 1289 tarihli kitabe, Miladi 1872-1873 yıllarına denk gelmektedir.

Camiye giriş kapısı üzerindeki kitabesi şöyledir.

I) بسم الله الرّحمن الرّحيم

II) قال الذين غلبوا على امرهم

III) لنتخذن عليهم مسجدًا صدق

IV)

١ــ جناب مادر عبدالعزيز خان ايلدى تجديد

٢ــ بو اقدس معبد اصحاب كهفى حسبةً لله

V)

٣ــ صفا بولمقده روح والد شاهانه محمود خان

٤ــ ايدلدكجه بنا بويله اثرلر سوبسو هركاه

VI)

دــ ·كا مفتى شهر احمد افندى داعىّ خاصّ

٦ــ قلوب دقت ياپلدى طرز نوده بو عبادتكاه

VII)

٧ــ قولى نزهت دخى تاريخ تامن ايلدى تقديم

٨ــ ينه اصحاب كهفى زنده قيلدى اشبو بيت الله

١٢٨٩

Anlamı

I) Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile

II-III) "Onların işine galib ve vakıf olanlar ise: 'Mutlaka yanlarında bir mescid edineceğiz' dediler".

1. Cenab-ı mader-iAbdulaziz Han eyledi tecdid

2. Bu akdes ma'bed-i Ashab-ı Kehf'i hasbeten lillah

3. Safa bulmakda ruh-i valid-i şahane Mahmud Han

4 İdildikçe bina böyle eserler sü-be-sü. her gah

5. Ana Mufti-ı şehr Ahmed Efendi dai-yi hassı

6. Kılub dikkat yapıldı tarz-i nevde bu ibadetgah

7. Kulı Nüzhet dahi tarih-i tamın eyledi takdim

8. Yine Ashab-ı Kehf'i zinde kıldı işbu beytullah 1289[111]

Kitabesinden de görüldüğü gibi Osmanlı padişahı Sultan Abdülaziz tarafından Annesi adına dönemin müftüsü Ahmet Efendi tarafından yaptırılmıştır.

Kitabe, besmele ile başlamış ve kehf suresinin 21.ayeti ile devam etmektedir. Kitabe de adı geçen Nüzhet, kitabeye dört beyitlik bir kıta eklemiştir. Bu kıta aruz vezninde yazılmıştır.

Kitabenin son sırasındaki "Yine Ashab-ı Kehf'i zinde kıldı iş bu beytullah" satırı ebced hesabı ile kitabenin tarihini vermektedir.[112]

3.2. Mimarisi

Cami, farklı zamanlarda birbirine eklenmiş üç küçük yapı öğesinden oluşmaktadır. Bu öğelerden en eski tarihli olanı, giriş kapısı üzerinde kitabe yazısı olan, batı yöndeki yapıdır.

Batı yönde yer alan bölüm, simetrik olarak kare planlıdır. (Fotoğraf:53). Üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Bu son cemaat yeri köşelerde kare formlu, ortada ise iki adet yuvarlak formlu, iyon başlıklı sütunlarla taşınmaktadır. Sütun başlığında iyonlar arasına basit formda işlenmiş dilimli, yaprak formlu oyma bezemeler yer almaktadır. Sütunların kemerleri sivri kemerdir ve bu kemerler güney cephede cami duvarına dayanmaktadır. Batıdaki kitabenin yer aldığı, camiin bu kısımı, düzgün kesme taştan inşa edilmiştir (Fotoğraf:54).

Üç yapı öğesinden oluşan camiin, batı cephede yer alan bölümünün kare biçimdeki harimi 6.00 x 6.00 m. ölçülerindedir. Sekizgen bir kubbe ile örtülüdür. Kubbe yükseltilmiş sekizgen kasnak üzerine yerleştirilmiştir (Fotoğraf: 57). Harim kısmında, kuzey, doğu ve batı cephelerinde, yüksekçe verilmiş, boyuna dikdörtgen ikişer pencere açıklığı simetrik olarak yer almaktadır (Fotoğraf: 55). Güney cephe

---

[111] Hülya Tanrıverdi Güley, *Tarsus'ta Türk İslam Mimarisi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s.78-79.

[112] M. Yüksel, *Çukurova'da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler,* Adana, s.207-208.

duvarındaki pencereler ise; bu öğeye sonradan eklenen, güneydeki kısma geçişi sağlayan iki kapıya çevrilmiştir (Fotoğraf:56). Güneydeki mihrap nişi bu iki kapının ortasında yer almaktadır.

Mihrap nişi, çatı şeklinde üstte sonlanan bir silme ile çevrilmektedir ve bezemesizdir.

Doğu köşesi ise kare formdadır. Bu öğenin de kuzeyinde iki açıklıklı bir son cemaat yeri yer almaktadır. Son cemaat yerindeki kemerler aynalı kemer formundadır (Fotoğraf: 58). Bu yapının da kuzey, güney ve batı cephelerinde ikişer pencere yer almaktadır. Doğu cephesinde bir pencere yer almaktadır. Bugün kadınlar mescidi olarak kullanılan bu kısmın, mihrabı sade bir niş şeklindedir (Fotoğraf: 59). Camiin bu doğu kısmının içi sıvalıdır ve beton örmedir. Üst örtüsü de düz dam ve betondur.

Güney cepheye eklenen, doğu-batı doğrultuda dikdörtgen olan öğe ise, batı kısımdaki öğeye kuzey cephedeki iki pencere ile açılmaktadır. Camiin bu kısmı 14x7.60 ölçülerindedir. Aynı şekilde bu kısmın diğer üç cephesinde de ikişer pencere açıklıkları görülmektedir (Fotoğraf: 60). Caminin bu kısmı, iç mekânda yer alan, iki kare ayak ile taşınan düz bir üst örtüye sahiptir.

Güney cephedeki bu dikdörtgen yapının, mermer bir mihrabı ve yine mermerden bir vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Mihrab, 0.90 cm yükseklikte ve 0.28 cm bir eni bulunmaktadır. Harimde yer alan minber ise kahverengi mermerdendir (Fotoğraf: 61). Oldukça sade verilen minber,2.88x0.93 cm ölçülerindedir.

Camiin doğu ve batı cephelerinde yer alan iki kare yapılara bitişik birer minare yer almaktadır (Fotoğraf: 52). Bezeme özelliklerine baktığımızda, farklı dönemlere tarihleyeceğimiz minarelerden, eski tarihli olanı batı cephedekidir. Batı yönde yer alan minare süsleme olarak, doğu cephedeki minareden daha sade işlenmiştir (Fotoğraf: 62). Yapı olarak daha kalın gövdeli ve masiftir. Gövde boyu mimari ile orantılı, ancak diğer minareden daha kısadır. Batı köşede yer alan bu minarenin gövdesindeki kitabelik yeri boştur. Bu nedenle hangi tarihte yapıldığı

kesin olarak bilinmemektedir. Ancak masif olması, tek şerefeli olması ile beklik dönemi minarelerini anımsatmaktadır.

Doğu köşede yer alan minare, cami kitabes ile aynı tarihlerde yapıldığını düşündüğümüz minaredir. İnce yivlerle, minare gövdesi inceltilmekte ve şerefe korkulukları dantel gibi işlenmektedir (Fotoğraf: 63).

3.3. Süslemesi

Tarsus Ashab-ı Kehf Camii, süslemeleri son cemaat yeri sütun başlıklarında, iki minaresinde, belirgin olarak görülmektedir.

Batı kısımda yer alan bölümde, son cemaat yerinde kullanılan iyon başlıklar, kabartma yaprak motifiyle zenginleştirilmiştir (Fotoğraf: 64).

Camiin doğusunda yer alan minare, kare bir kaide üzerine oturmaktadır. Doğu köşede yer alan bu minare diğer minareye göre daha kısadır ancak cami ile orantılıdır. Minarenin üzerinde yükseldiği kare kaide, boyuna bir dikdörtgen şeklindedir. Bu kaidenin gövdesinde dikdörtgen bir silme görülmektedir. Minarenin kaidesinin, kuzey cephesinde kare bir kitabe yeri bulunmaktadır. Bugün bu kitabe yerinde kitabe bulunmamaktadır. Kare kaide dört köşedeki üçgen pahlardan sonra yuvarlak bir bilezik ile minare gövdesine bağlanmaktadır. Simetrik olarak yerleştirilen pencereler minare gövdesinin güney cephesine açılmaktadır. Kaide ile gövdesi asimetri oluşturacak kadar kısa tutulmuş olan minarenin gövdesi, kısa olmasının da verdiği bir görüntü ile masiftir (Fotoğraf: 65).

Camiin tek şerefeli olan bu doğu minaresinde, şerefeye geçişte üçgen dilimli bir sıra bordür yer almaktadır. Minarenin şerefesi alttan yuvarlak formdadır. Üç sıra silme ile şerefe altı kademelenmektedir. Minare şerefesinin korkulukları şemse motifini anımsatan simetrik aralıklı taş işçiliğinden oluşmaktadır. Ortası boş bırakılmış olan bu oymaların, üstten ve alttan köşeleri üçgen formundadır. İki yan köşeleri ise, alt ve üst köşelerle birleşerek dikdörtgeni tamamlamaktadır.

Şerefeye çıkışı sağlayan minare kapısı yuvarlak kemerlidir ve üstünde küçük kare bir açıklık yer almaktadır. Minarenin üstü külah formundadır.

Doğu köşede yer alan bu minare düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Renkli taş işçiliğinde görüldüğü minarede, renkli taşlar birer sıra simetri ile yerleştirilmiştir ve enine bir şekilde minareyi çevrelenmiştir.

Batı köşede yer alan minare ise, doğu'daki minareye göre daha sanatlı işçiliktedir. Bu minare çok uzun olmasının yanında, minarenin gövde kısmında boyuna verilen silmeler minareyi olduğunda da daha uzun ve ince göstermektedir. Doğu köşede yer alan bu minare kubbeli bölümün kubbe kasnağını geçen sekizgen bir kaideye oturmaktadır. Bu sekizgen kaidenin sekiz köşesi de boyuna dikdörtgen silmeler ile çerçevelenmektedir. Bu kaidenin batı yüzünde, bir giriş kapısı yer almaktadır (Fotoğraf: 66).

Sekizgen kaideden yuvarlak pabuçlu kısmına geçişte, sekizgenin köşelerine denk gelen yerlerde ayak formunda taş işçiliği görülmektedir. Yuvarlak formlu pabuçluktan minarenin gövdesine, hafif bombeli bir silmeden sonra geçirmektedir. Minare gövdesinde dilimli bir bilezik sırasından sonra boyuna silmeler yer almaktadır. İki sıra şerefe ile bölünen gövdenin alt sıradaki yivleri daha küçük tutulmuştur (Fotoğraf: 67).

Minare gövdesinde yer alan şerefeler, simetrik bir bezemeye sahiptirler. Şerefe altlarında köşeli çizgilerin birleşmesi ile oluşan zincir motifi bir bilezik oluşturmaktadır. Şerefe altlarında bu bilezikten sonra damla şeklinde bir bordür ve silme yer almaktadır. Şerife altında yer alan üç bölmeli nişlerden oluşan sarkıtlar, en alt sırada tek sıraya düşmektedir (Fotoğraf: 67). Bu sarkıtların hemen üstünde zikzak oluşturan iki sıra bordür ve son olarak da, yönü aşağı doğru verilmiş üç yapraklı yelpaze şeklinde yarım çiçek motifleri yer almaktadır. Şerefenin korkulukları, üç sıra olarak verilmiş başlıklardan oluşmaktadır.

Doğu köşede yer alan bu minare konik külah ile sonlanmaktadır. Minarenin yapı malzemesi düzgün kesme taştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SELÇUK YEDİ UYUYANLAR (ASHAB-I KEHF)

4.1. Tarihi

Yedi Uyuyanlar, İzmir'in Selçuk ilçesinde, ilçe merkezine 3-4 km uzaklıktadır. Selçuk'un güneybatı yönündeki Panayır dağının, doğu yamacında yer almaktadır (Fotoğraf: 68).

Bu bölge Efes şehrinin mezarlığı olarak da kullanılmıştır. Bu mezarlıklardan en önemli olanı Ashab-ı Kehf'in mezarlarının bulunduğu söylenen mezarlardır.[113]

Hıristiyanlar tarafından hac yeri olarak da kabul edilen bu kutsal mağara, Ruhbanlarında gömülme istekleriyle çok büyük bir mezarlık alana dönüşmüştür. Efes'teki bu hac yerinin en eski kısmı M.S. 4. y.y'a ait mezarlıktır.[114]

Yedi Uyuyanlar Mezarlığı, kutsallığından dolayı çok ilgi görmüş ve gerek zenginlerden gerekse de din adamları tarafından 7. yy başlarına kadar defin almıştır.[115]

4.2. Mimarisi

Panayır dağının doğu yamacında yer alan, mezarlar ve dini mimari eserler, dağdaki derin bir yarmanın etrafında yer almaktadır (Fotoğraf: 68).

1926-1927 yıllarında yapılan kazılarda büyük bir kilise (mezar şapeli) (Fotoğraf: 69) ve kilisenin etrafında, üst üste konmuş veya tek olarak yerleştirilmiş yüzlerce mezar (Fotoğraf: 70), kilisenin tam altında da katakomp şeklinde on oda

---

[113] Cemal Aygel, *Efesos Tarihi ve Harabeleri,* İzmir 1959, s.45.

[114] İzmir Kültür Envanteri Selçuk, İzmir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, İzmir 2001, s.54.

[115] Enis Karakaya, Selçuk Uygun, "Yaşayan Bir Anadolu Efsanesi Efes'te Yedi Uyurlar Mezarları", *Türkiyemiz,* Yıl:19, Sayı:59, 1989, s.49.

bulunmuştur[116] (Fotoğraf: 71). Bu odalar tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Üstü beşik tonozla örtülüdür ve odalar boyuna dikdörtgenler şeklindedir.

Panayır dağına yaslanmış ve derin oyuklar içerisine, coğrafi özelliklere göre şekillendirilerek yapılan bu anıtların ve mezarların yapı malzemesi moloz taş ve tuğladır.

Yedi uyuyanlarda, ikinci şapel, mezar kilisesi şeklinde yer almaktadır (Fotoğraf: 72). İnce uzun bir koridor şeklindeki ibadet mekânlarının (naos), apsisi doğudadır.[117] Kilisenin ana mekânının tabanı mozaik döşemelidir ve yıkık olan üst örtüsünün kubbeli olduğu düşünülmektedir. Tespit edilen yedi yüz mezar alanı bulunmaktadır.[118]

İbadet yerinin yan duvarlarında nişlere oyulmuş, dikdörtgen mezar yerleri yer almaktadır (Fotoğraf: 73). Bu kilisenin altındaki mezar odalarında da silme mezarlar bulunduğu kaynaklardan öğrenilmektedir. Bugün bu mezarların içi boştur. Bölgenin defineciler tarafından talan edildiği gözlemlenmektedir.

Şapellerin yan duvarlarındaki niş içerisindeki mezarlar, Roma geç dönem mezar mimarisinde çok sık görülen Columbarium (Güvercinlik) tarzı mezarlardır. Bu mezarlar kemerli nişler formunda arcosoliumlardır[119] (Fotoğraf: 74).

Bunların dışında, mermer lahitler yer almaktadır. Anıtın sergi alanında yer alan lahit mermerden yapılmıştır. (Fotoğraf: 75, 76).

4.3. Süslemesi

Bugün yıkık bir harabe olan Yedi Uyuyanlar mezar anıtında, uzun yıllar talan edilmesinin bir sonucu olarak, yazılı kaynaklarda bahsedilen fresklerden bir şey kalmamıştır. Enis KARAKAYA Selçuk UYGUN Türkiye'miz Dergisin de yazdığı

---

[116] Cemil Toksöz, *Efes Tarih ve Arkeoloji,* Ankara 1958, s.66.
[117] Enis Karakaya, Selçuk Uygun, a.g.m., s.48.
[118] İzmir Kültür Envanteri Selçuk, İzmir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, İzmir 2001, s.54.
[119] Enis Karakaya, Selçuk Uygun, a.g.m., s.48.

makale de; " şapelin duvarlarının zengin freskolar ile dekore edildikleri belli olmaktadır." Demektedir.[120]

Yazarlar makalede süslemelerin belli bir karakteristiğinin olduğundan bahsetmektedir. Mezar odası tonozunda ve şapelin yan duvarında; meyve sepeti (dağ çileği), kuş ve tavus kuşu bezemeleri fresk tarzında duvar resimleri olarak işlenmesinden makale de yer verilmektedir[121] (Fotoğraf: 77).

Cemil Toksöz ise, yazdığı Efes kitabında, kilisenin altındaki mezar odalarında çeşitli dillerde yazılmış yazılara rastlandığını, duvarlarda hatıra olarak resimler yapıldığını ve bu yazılara göre son ziyaret tarihlerinin 1397-1440-1442 olduğunu söylemektedir.[122]

Yine yapılan kazılarda 2000'den fazla toprak kandil bulunduğu yazılı kaynaklarda geçmektedir.

---

[120] Enis Karakaya, Selçuk Uygun, a.g.m., s.48.
[121] Enis Karakaya, Selçuk Uygun, a.g.m., s.49.
[122] Cemil Toksöz, a.g.e., s.67.

BEŞİNCİ BÖLÜM

LİCE ASHAB-I KEHF MESCİDİ

Lice Ashab-ı Kehf Mescidi bugün ince burun dağları olarak geçen ancak halkın Ashab-ı Kehf dağı olarak bildiği dağın kuzey yamacındaki mağaraya yapılmıştır (Fotoğraf: 78). Oldukça dik olan yamaca ulaşım zor ve tehlikeli olduğundan dağ yolu boyunca korkuluklar yapılmıştır (Fotoğraf: 79).

5.1. Tarihi

Lice Ashab-ı Kehf mescidinin, güney duvarında yuvarlak kemerli bir niş içerisine yerleştirilmiş pencere açıklığının üzerinde kitabe gerülmektedir. Ancak kitabenin ilk ifadesi olan “Bismillah” kelimesi okunaklıdır. Diğer kelimelerde ise aynı okunaklılık ve anlam bütünlüğü yakalanamamaktadır.Yine kitabenin ikinci satırında “alim” kelimesi üçüncü satırda ise “ala” ifadesi net okunmaktadır. Yine kitabenin her satırında “Allah” kelimesi geçmektedir (Fotoğraf: 80).

Lice Ashab-ı Kehf kitabesinin tarihi bilinmemektedir. Mescid’in yapım tarihi ve yaptıranı bilinmemektedir.

5.2. Mimarisi

Dağın yamacında yer alan mescid, bir dairenin üst çeyreğini anımsatan formda, bulunduğu dağın coğrafi koşullarına uygun olarak yapılmıştır. Mescid’in batı tarafından giriş sağlanmaktadır. Giriş kısmı güney yönden sıvalı bir koruma duvarına sahiptir. Bu hazırlık mekânındaki bu koruma duvarında iki açıklıklı bir pencere yer almaktadır (Fotoğraf: 81). Bu hazırlık kısmının dağ yamacında yani kuzey yönünde bir su bulunmaktadır.

Lice Ashab-ı Kehf Mescid’inde, kuzey cephe dağın yamacıdır (Fotoğraf: 82). Güney cephede ise derin bir niş, mihrabı göstermektedir. Ayrıca hafif yuvarlak kemer formunda verilmiş bu nişin içerisinde mescid’in tek pencere açıklığı yer

almaktadır (Fotoğraf: 83). Mescid'in güneyindeki bu nişli pencerenin hemen yanında Kur'an-ı Kerimleri koymak için bir niş açıklığı duvar da görülmektedir.

5.3. Süsleme

Lice Ashab-ı Kehf mescidi, dağın yamacında inşa edilmesiyle, önemli bir yere sahip olmakla birlikte belirgin bir süsleme öğesine sahip değildir. Mescidin güney mihrap nişi yuvarlak kemerlidir ve bu mihrabın hemen yanındaki kitaplık görevi gören niş de boyuna dikdörtgen biçimli ve yuvarlak kemerlidir.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Ashabı Kehf hikâyesi, bir yerden başlamış ve belki yüzyıllar içinde hayretlerle, efsununu hiç yitirmeden çocuklara, ibret isteyenlere kıssa edilmiş olmalıdır. Böylesi bir işlevinin olması Ashabı Kehf kıssasını kültürel miras içerisinde bu kadar canlı tutmuş olmalıdır. Öyle ya "Bu kemikler mi tekrar dirilecek" sorusuyla ölümden sonra dirilişe hayretini dile getiren insanlara, biliyor musunuz filanca yerde birileri yüzyıllarca uyumuş dendiğinde o kişi, bütün merakıyla ve hayretle hikâyeyi dinlemiştir.

Bizler, derli toplu olarak Ashabı Kehf hikâyesini tanımlamak ve eldeki bilimsel verilerle, aynı ismi taşıyan mimarilerle ve coğrafya ile dini hikâyenin izini sürmek, hikâyenin yarım bırakılan noktaları hakkında bazı fikir yürütmeleri ile bir sonuca varmak istiyoruz.

İnsanlar Ashabı Kehf in insanüstü özelliklerinden o kadar çok etkilenmiş olacaklar ki, dualarda da Ashabı Kehf in isimlerini kullanmışlardır. Bu dualardan en bilineni Bereket duasıdır. Bereket duası "Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş, Şazenuş, Kefeştatiyyuş ve Kıtmir." diye Ashabı Kehf in isimleri ile bitmektedir. Ashabı Kehf'in isimlerinin dualarda da kullanılması ebcet sayılarındaki karşılılığının berekette ve esenlikte mutlaka bir karşılığı olduğunun düşünülmesinden olsa gerektir.

Bir diğer konu ise, Ashabı Kehf in uyurlarken sağa ve sola döndükleri gerçeğidir. Ayeti kerimede "sen onları görsen korkardın" şeklinde ifade bulmuştur ve "uyanık sanırdın" demektedir Allah-u Teâlâ. Bu ayetten de anlaşıldığı gibi Ashabı Kehf'in yüzyıllarca uyumaları mağaranın marifetleri değil şahısların kendi şahsi kerametleridir. Aslında mübarek olan ve hikâyenin konusu olan şey bu imana sahip olan gençlerdir. Mekânda bir kutsallık bulunmamaktadır.

Ashabı Kehf hikâyesinin efsunu bizleri daha çok Anadolu'daki Efes, Tarsus ve Kahramanmaraş Afşin'e ve Diyarbakır Lice'ye götürmektedir. Hikâyenin efsunu dört bölgede de isim olarak kendine yer bulmuştur. Bölge halkı çocuklarına bu isimleri vermişlerdir. Görünen o ki Ashabı Kehf belki de sadece ismi (hikâyesi) Anadolu'yu bir baştan bir başa geçmiştir. Anadolu'dan da Kuzey Afrika'ya ve Azerbaycan'a doğru iki kola ayrılmıştır.

Anadolu'nun kervan yolunun üstünde olması, Ashabı Kehf'in bu güzergâhı kullanma olasılığını yüksek kılmaktadır. Belki Anadolu sınırlarında uyudular. Ama çok yüksek bir ihtimalle Anadolu'yu güzergâh olarak kullandılar diyebiliriz.

Ashabı Kehf mağarasını ararken, belirleyici bir özellik olarak mağaranın yanına yapılan bir ibadethaneden yardım alınmalıdır. Bugünkü bu mimari yapılar Anadolu'daki bu mekânların Ashabı Kehf'in gerçekten uyudukları mağara olması olasılığına daha yakındır. Anadolu'nun mağaralarla dolu olduğu unutulmamalıdır. Ancak Ashabı Kehf'in uyuduğu mağaranın yanına yapılan anıtın yıkılmış olması ve ancak bir kazı ile ortaya çıkarılması da ihtimaller dâhilindedir.

Ashabı Kehf gezileri dini olguda birçok Müslüman için, dini ibadetlerle bir tutulmaktadır. Bunun sebebi Kur'an-ı Kerim'e dayanmamaktadır. Ashabı Kehf benzeri ve mekânların gezilmesine atfedilen önem ve dini vecibe algısı hadislere veya sünnette de dayanmamaktadır. Hz Muhammed'in türbe ziyaretlerinin mukaddes olduğunu söylediğine dair bir hadis yoktur. Ancak kendisinin Uhud Şehitliğini ziyaret ettiğini hadislerden biliyoruz. Ancak bunun Müslüman olmanın en birincil ve kutsal ritüeli olduğunu asla söylememiştir. Öyle de davranmamıştır. Savaşta şehit olan arkadaşlarını ziyaret etmiş onlar için dua etmiştir.

Bugüne geldiğimizde, kutsal olarak atfedilen bu mekânlar İslam'ın temel emirlerinin çok önünde algılanmakta ve sahiplenilmektedir. Demek istediğimiz namaz kılmak veya Kuranı Kerim okumakla çok da meşgul olmayan bir Müslüman, Ashabı Kehf gibi kutsal atfedilen bir mekâna gittiğinde dini duygusal açıdan tatmin olmaktadır. Bu kişi ibadet ettiğinin bilincinde, huşu duymaktadır.

Alman şarkiyatçılarından olan Fr. Babinger, Türklerin Ashab-ı Kehf'e karşı duydukları alakayı Orta Asya'dan getirdiklerini ifade etmiştir.[123]

Afşin Ashab-ı Kehf gibi kutsal bir mekân yüzyıllar boyunca inananlar tarafından dolup taşmıştır. Gelen misafirlerin ağırlanması için yapılan yapıların giderleri için civar köyler vakfedilmiştir. Bunun yanında zaviyesi ayrıca önemsenmiş ve kıymetli talebelerin yetiştirildiği bir ilim merkezi olmuştur. Hacı Bektaşi Veli'nin bu zaviyenin (Ribat'in) odalarının birinde çileye oturduğundan yukarda bahsetmiştik.

Zaviyelerin bahçesinde, orada eğitim veren şeyhin türbelerinin yapıldığını ve etrafına da müritlerinin defnedildiğini biliyoruz. Ancak Afşin Ashab-ı Kehf zaviyesinde (Ribat)'ında hazire veya türbe bugün yer almamaktadır. Ancak en azından haziresinin olduğu kuvvetle düşünülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin yöneticileri, Afşin'de bulunan Ashab-ı Kehf zaviyedarlarına çok önem verdiğinden burada görevli olanların desteklenmesini istemiştir. Bunun üzerine Sadrazamlık makamı, 1859'da ferman ile buranın şeyhi Mustafa Sıtkı Efendiye Bursa rüusunu (rütbe- paye) vermiştir.[124]

Burada dikkatimizi çekmek istediğimiz nokta, Türkler Müslüman olurken bir motifin geçirdiği evrimi geçirmişlerdir. Yani motif algısındaki yaklaşımın İslamiyet katılarak sentezlenip harika bir sanat eserine dönüşmesi gibi, aynı kıvamda bir sanat bakışına sahip bir Müslüman kimliği oluşturmuşlardır. Bu köklü olmanın getirdiği ve saygınlık gerektiren bir noktadır.

Ashab-ı Kehf Ribatı, zaviye, Kervansaray ve Ribat işlevlerini görmektedir. Plan itibariyle de, "T" planlı bir zaviye planını, eyvanlı bir medrese planını sahınlı bir kervansaray planını içerisinde barındırmaktadır. Bu sebeple Afşin Ashab-ı Kehf Ribatı bütün bu plan tiplerine öncülük etmiş ve bu plan tiplerinin oluşumuna, kullanım fonksiyonlarına göre gelişmesine öncülük etmiştir.

---

[123] Faruk Sümer, *Eshabü'l Kehf, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı,* İstanbul, 1989, s.70.
[124] Ahmet Eyicil, "Afşin Ashab-ı Kehf", *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 14, 2005, s.278.

Afşin Ashabı Kehf Ribatı'nın yapıldığı benzer tarihli, kervansaraylar ticaret yolu üzerindedirler. Bu Kervansaraylar, han işlevini görmektedirler. Dini mimariler ise büyük camiler şeklinde, şehir merkezlerine inşa edilmişlerdir. Ancak zaviye olarak bir şeyhe tahsis olunan ribatın (zaviyenin) Ashab-ı Kehf ile aynı veya yakın tarihli örneğini Anadolu mimarisi içinde bilinmemektedir. Bu dönem Camilerni şeyhlerin dergâhları olmaktan uzak olarak, Cuma namazlarının kılındığı mekânlar olduğu bilinmektedir.

Anadolu Selçuklu mimarisinde mimarinin yön değiştirdiğini, yeni tanımlamalar yeni mekânlar oluştuğunu ya da mimari unsurların daha da belirgin ayrıldığından bahsedilebilmektedir. Ticaret yapılarının belirgin olarak ayrıldığı ve tanımlandığı gözlemlenmektedir. Bunun sebebi ise hükümdarların ticarete daha çok önem vermeleri ve ticaret yollarının güvenliğini daha önemsenmesi olarak gösterilebilir.

Afşin Ashabı Kehf Ribatı, Anadolu Selçukluları için zamanla ticaret yolundan ayrıldığı için ticaret yönünü kaybetmiştir veya azaltmıştır bununla birlikte ise, zaviye yönü daha belirginleşmiştir. Dulkadiroğulları Beyliği dönemindeki, medrese ilavesi ile de bu eğitim yönünü pekiştirmiştir.

Kervansaray yönü azaltılmış veya düşürülmüş ashabı Kehf Ribatı, Anadolu'daki bilinen tek ribat olarak (planı itibariyle) benzer tarihli Kervansaray (Han) tipi yapılardan işlev olarak o dönemde ayrıldığını söylemek gerekir. Sultan han -Aksaray Kayseri yolu (1229), Evdirhan, Antalya-Isparta yolu (1214 1218). Çünkü bahsettiğimiz Kervansaray(Han) olarak geçen bu mimariler, sadece ticaret amaçlı kullanılmaktadırlar. Zaviye işlevleri bulunmamaktadır.

Mimari unsurlarda ve bezemeler de benzerliklerini yakaladığımız aynı dönemde yapılmış dini mimariler olan Niğde Alaaddin Camii, Konya Hacı Ferruh mescidi (1200 15216) de işlev olarak Ashabı Kehf Ribatı ile aynı değildir. Zaten Ribatın yanında bir Cami faal olarak kullanılmaktadır. Ashab-ı Kehf Ribatı, camilerden, ders verilen bir zaviye olması yönüyle ayrılmaktadır. Burada akla gelen

soru aynı dönemde ders veren, bir şeyhe ait olan zaviye örnekleri Anadolu da hangileridir?

Anadolu Selçuklu coğrafyası içerisinde, Şeyhlerin türbelerinin bulunduğu mekânlar zaviye olarak kullanılan tasavvufi dini mekânlardır diyebiliriz. Bir şeyh vefat ettiği zaman gömüldüğü zaviye ana dergâh olmaktadır. Ancak buradaki karşılaştığımız nokta, Ashabı Kehf Ribatı'nın bir türbesinin ve hatta haziresinin mevcutta olmamasıdır. Kuvvetle muhtemel olarak geniş bir haziresinin olduğunu düşündüğümüz Ashabı Kehf Ribatı'nın, dergâh olarak kullanıldığını yazılı belgelerden öğrenmekteyiz

Afşin Ashabı Kehf Ribatı'nın, ribat olma özelliğini uzun süre bütünüyle korumakla birlikte Anadolu mimarisinde tek olduğu görülmektedir.

Zaman içerisinde güvenlik ve ticaret yönünün zayıflamasıyla zaviye ve üzerine yapılan medrese ile eğitim yönü ağır basmaktadır. Dönemin hükümdarları bu eğitim hizmetlerinin aksamaması için civar köyleri vakfı etmişlerdir bu sebeple geniş bir vakfiye ye sahiptir. Arşiv belgelerine göre 1906 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür.[125]

Anadolu Selçuklu Hükümdarı I.İzzettin Keykavus döneminde, 1215 M. tarihinde yapılan Afşin Ashab-ı Kehf Ribatı'nın Taç kapısı, döneminin kıymetli ve ünik örneklerindendir.

Taç Kapı üzerindeki bezeme formları ağırlıklı olarak geometriktir. Özellikle farklı ebatlardaki ve şekillerdeki sekiz kollu yıldız motifinin bütün taç kapı bezemesinde, kapı genelinde kullanıldığı görülmektedir. Yıldız motifi hemen bütün Anadolu Selçuklu taç kapılarında görülmektedir. Bu çokgen motiflerin sembolik anlamları bulunmaktadır. Sekizgen motifi daireyi tamamlayıcı bir form olmasından

[125] Mehmet Özkarcı, a.g.m., 2001, s.162

dolayı göksel bir anlam barındırmaktadır.[126]Taç kapıların yıldız motiflerinin köşe sayıları ve biçimleri farklılık göstermektedir.

Afşin Ashab-ı Kehf taç kapısının, kenar süslemesindeki su damlası motiflerinin benzerlerinin görüldüğü diğer mimari yapılar şunlardır; Niğde Alaaddin Camii (620 1223) Amasya Pervane Bey Burmalı Minare Camisi (1242- 1243) Aksaray Sultan Han (1228 29) Zazadin Han (1235 -36) Karatay Han (1240 41).[127]

Afşin Ashab-ı Kehf Taç kapısın da yer alan, köşeli formlu, köşeli düğümlü zincir motifinin görüldüğü benzer yapılar şunlardır; Niğde Alaaddin camii (620 1223) Aksaray Sultan Han (1229) Tuzhisarı Sultan Hanı (1232- 1236) Sarıhan (13 yüzyıl'ın ilk yarısı) Ayaş Ulu camisi mihrabında (13 yüzyılın sonu 14 yüzyılın başı) Niğde Hüdavend Hatun Kümbeti mihrabında rastlanmaktadır.[128]

Afşin Ashab-ı Kehf Taç kapı bezemesinde karşılaştığımız motiflerden bir diğeri ise dendan motifidir. Dendan, Farsça'da 'diş' veya 'çark dişi' anlamlarına gelmektedir. Dendanlar, fonksiyonellik ve süsleme boyutunun yanı sıra, sanattaki boşluk ve doluluk ilkesinin mimariye bir yansımasıdırlar.[129]

Anadolu Selçuklu sanatında oldukça sık karşılaştığımız bir bezeme unsuru olan mukasnas, taç kapılarda daha çok karşımıza çıkmaktadır. Afşin Ashab-ı Kehf mukarnas nişleri yer yer hacimli ve içleri bitkisel bezemelidir. Mukarnas nişleri, yaprak motifi şeklinde işlenmişlerdir. Bu mukarnas nişleri çoğunlukla asimetriklerdir. Yalnızca sütun başlığı bezemesinde simetrik sıralı ve simetrik nişlere sahip bir mukarnas sırası görülmektedir. Mukarnas bezemesindeki sonsuzluk, işlemede tekniğinde ve konu anlatımında kendini göstermektedir.

---

[126] Ahmet Çaycı, *İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol,* Konya 2007, s.71-72.
[127] Mustafa Kemal Şahin, a.g.m., s.152.
[128] Mustafa Kemal Şahin, a.g.m., s.153.
[129] Ahmet Çaycı, a.g.e., s.219-221.

Mukarnas, dikdörtgeni daireye dönüştürmesiyle sonsuzluk taşıyan bir unsurdur.[130]

Çalışmanın diğer bir başlığı olan Tarsus Ashab-ı Kehf Camii, geniş ve yüksek pencereleriyle, duvarlardaki silme kemerlerle Osmanlı Son dönemindeki eklektik üslubun özelliklerini göstermektedir. Aynı Özellikler Afşin Camii örneğinde de görülmektedir. Yine Tarsus Ashab-ı Kehf Camii, batı minaresi masif gövdesi, tek şerefesi geniş gövdesi ile beylikler dönemi özelliği göstermektedir. Tarsus bölgesinde hâkimiyet kuran Ramazanoğulları'nın minarenin yaptıranı olması kuvvetle muhtemeldir. Minarede ki kitabe yeri bugün boştur.

Tarsus Ashab-ı Kehf Camiin diğer minaresi olan doğu minaresi, yüksek kaidesi, ince, uzun, yivli gövdesi ile çift şerefesiyle ve danteli anımsatan taş işçiliği ile Son Dönem Osmanlı mimarisinin etkilerini göstermektedir. Zira Camiin giriş kapısı üzerinde Sultan Abdülaziz dönemine tarihlenen bir kitabe yer almaktadır.

Tarsus Ashab-ı Kehf Camiin pencerelerinin çok olması bölgenin iklimi ile de alakalıdır.

Diğer bir konu başlığı olan Selçuk Yedi Uyurlar, kutsal olduğuna inanılan panayır dağının doğu yamacına hacı olmak için gelen Hıristiyanların ilgisi ile M.S. 4.yy'dan M.S.7.yy'la kadar mevtaların defin edildiği mezarlıklarla dolup taşmaktadır. Aynı zamanda kiliselerinde inşa edildiği bu kutsal olduğu iddia edilen mekân, Ashab-ı Kehf'in maneviyatları ile şefaat dileyen Hıristiyan hacılar tarafından bugünde ziyaret edilmektedir.

Son konu başlığı Lice Ashab-ı Kehf, halk arasında ve Osmanlı kayıtlarında Ashab-ı Kehf dağı olarak bilinen dağın güney ve doğu yamacına yaslanmış bir mescidden oluşmaktadır. Oldukça yüksekte olan bu yamaca tırmanmak tehlikeli olduğu için korkuluklar sonradan ilave edilmiştir. Halk arasında Ashab-ı Kehf için şenlikler düzenlendiği, Çocuklara Kıtmir isminin verildiği bilinmektedir.

---

[130] Ahmet Çaycı, a.g.e., s.221-227.

Beş ana başlıktan oluşan çalışmada, Ashab-ı Kehf hikâyesi ile birlikte Anadolu coğrafyasında bilinen Ashab-ı Kehf mimari eserlerini incelemek, fotoğraflarla tanıtmak ile hikâyenin Anadolu'yu bir baştan bir başa ulaştığı ve kabullendiği gözlemlenmektedir.

Bütün bu eserler; mağara ile bütünlük göstermektedir. Bütün bu eserlerin yakınlarında geçmiş dönemlere ait bir dini mimari harabesi yer almaktadır.

KAYNAKÇA

ABAKAY Mehmet Ali, "Ashab-ı Kehf'in Hikayesi ve Diyarbakır", *I.Uluslararası Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır Sempozyumu Bildirisi,* Ankara 2010, s.118-124.

AFŞAROĞLU Ali, *Ashab-ı Kehf ve Rakim (Mağara Arkadaşları),* İstanbul 2000.

AKAR Azade, KESKİNER Cahide, *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif,* İstanbul 1978.

AKAR Muhlis, "Kur'an'da Ashab-ı Kehf", *I.Uluslararası Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır Sempozyumu Bildirisi,* Ankara 2010, s.106-116.

ASLANAPA Oktay, *Türk Sanatı II Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

AŞIK Hüseyin, *Ashab-ı Kehf,* İstanbul 1982.

AYGEL Cemal, *Efesos Tarihi ve Harabeleri,* İzmir 1959.

AYVAZOĞLU Beşir, *Aşk Estetiği,* İstanbul 1997.

ÇAYCI Ahmet, *Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

ÇAYCI Ahmet, *İslam Mimarisinde Sembol ve Anlam,* Konya 2017.

ÇAYCI Ahmet, *Selçuklularda Egemenlik Sembolleri,* İstanbul 2008.

DEVELİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Ankara 2008.

Diyarbakır Müzesi, Envanter Fişi, (2012).

DURSUN Davut, "Elbistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Cilt11, İstanbul 1995.

Ebu Cafer Muhammet B. Cerir Et Taberi, *Taberi Tefsiri,* İstanbul 1996.

ELMA Ahmet, *Ladikli Aşık Ahmet Hüdai,* Konya 2011.

EMİROĞLU Tahsin, *Esbabı Nuzül,* VII. Cilt, Konya.

ERSÖZ İsmet, "Ashab-ı Kehf", *TDV İslam Ansiklopedisi,* III. Cilt, İstanbul 1991.

Eş-şeyh Muhammed Bin Ahmet İbni İlyas (Son Memlük Tarihçisi), *Bedai'iz-Zuhur Fi Vakai'id-Duhur,* Tarihsiz, Mısır-Kahire.

EYİCİL Ahmet, "Afşin Ashab-ı Kehf", *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 14, 2005.

GÖKCAN Fahri, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Ashab-ı Kehf Kıssası", *Tayip Okiç Armağanı.*

İzmir Kültür Envanteri Selçuk, İzmir Valiliği, İzmir 2001.

KARAKAYA Enis UYGUN Selçuk, "Yaşayan bir Anadolu Efsanesi Efes'te Yedi Uyurlar Mezarı", *Türkiyemiz,* Yıl:19, Sayı:59, 1989, s.46-49.

KOÇ Kemalettin, *Afşin Ashabu'l Kehf'in Tarihsel Süreci (Ana Kaynaklar ve Arşiv Belgelerine Göre),* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Nevşehir 2017.

KÖPRÜLÜ Fuat, "Ribat", *Vakıflar Dergisi,* II. Sayı, Ankara 1942.

KUBAN Doğan, *Batıya Göçün Sanatsal Evreleri,* İstanbul 1993.

BULAÇ Ali, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, İstanbul 1996.

MEVDUDİ, *Tefhimu'l Kur'an (Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri),* Cilt III, İstanbul 1986.

MÜLAYİM Selçuk, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süsleme,* Ankara 1985.

OCAK Ahmet Yaşar, "Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından bir Deneme)", *Vakıflar Dergisi,* XII, Ankara 1978, s.247-269.

ÖGEL Semra, *Anadolu'nun Selçuklu Çehresi,* İstanbul 1994.

ÖNEY Gönül, *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve Selçuklu El Sanatları,* Ankara 1988.

ÖZGÜÇ Tahsin, AKOK Mahmut, "Afşin Yakınlarındaki Ashab-ı Kehf Külliyesi", *Yıllık Araştırmalar Dergisi,* Sayı 2, Ankara 1957.

ÖZKARCI Mehmet, "Afşin Eshab-ı Kehf Ribat ve Medresesi", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri,* II, Konya 2001.

ÖZKARCI Mehmet, "Kahramanmaraş Afşin'de Anadolu Selçuklu Hanları", *X.Ortaçağ Türk Dönemi Kazısı H. Örcün Barışta'ya Armağan,* Ankara 2009.

SERTOĞLU Mithat, "Ashab-ı Kehf (Mağara Yaraanı) Vakıflarına Dair Orijinal Bir Belge", *Vakıflar Dergisi,* Sayı 10, Ankara 1973.

SÜMER Faruk, *Eshabü'l Kehf,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1989.

ŞAHİN Mustafa Kemal, "Afşin Ashab-ı Kehf Ribatı ile Niğde Alâeddin Camisi Taç Kapıları Üzerine Bazı Yorumlamalar", *Volume 10, Issue6,* p.143-174, September 2018.

TAN M. Nedim, “Tayy Maddesi”, *İslam Ansiklopedisi,* EK-2, s.589-590, İstanbul 2016.

TANRIVERDİ GÜLEY Hülya, *Tarsus’ta Türk İslam Mimarisi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.

TOKSÖZ Cemil, *Efes,* Ankara 1958.

TURAN Osman, “Selçuklu Kervansarayları”, *Belleten,* Cilt X, Sayı 39, Ankara 1946.

UĞURELİ Ayşe, *Kültür ve Mekan Etkileşiminin Halk Bilimsel Çözümlemesi: Türkiye de Yedi Uyurlar Mağaraları,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.

YETKİN Suud Kemal, *İslam Mimarisi,* Ankara 1959.

YILDIRIM Mustafa, *İslam Sanatı ve Estetiğinin Temelleri,* Konya 2011.

YILDIZ Sinan, *Ashab-ı Kehf,* İstanbul 2007.

YINANÇ Halil, “Maraş Emirleri”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası, Hazine-i Evrak Tetkikatı,* Numara 8 (85), 15.sene, H.1341 (1922-23), s. 91-93.

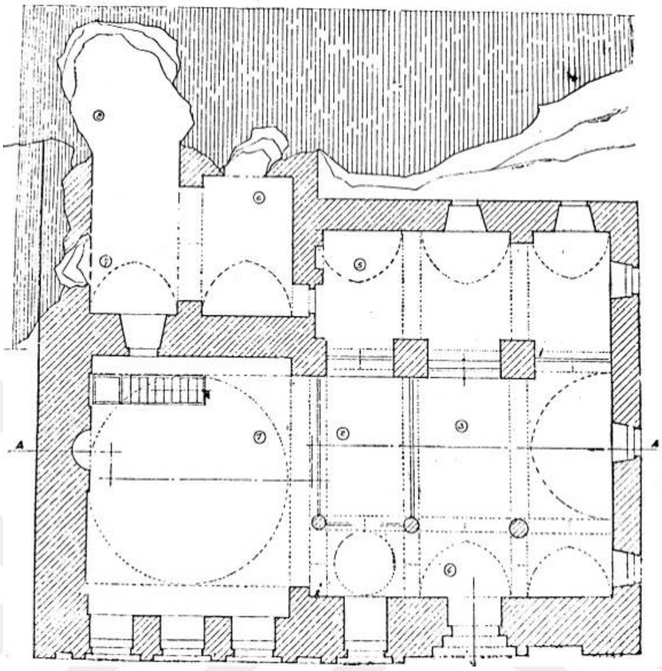
YINANÇ Refet, “Eshab-ı Kehf Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi,* Sayı 20, Ankara 1988.

YÜCEL Erdem, *İslam Öncesi Türk Sanatı,* İstanbul 2000.

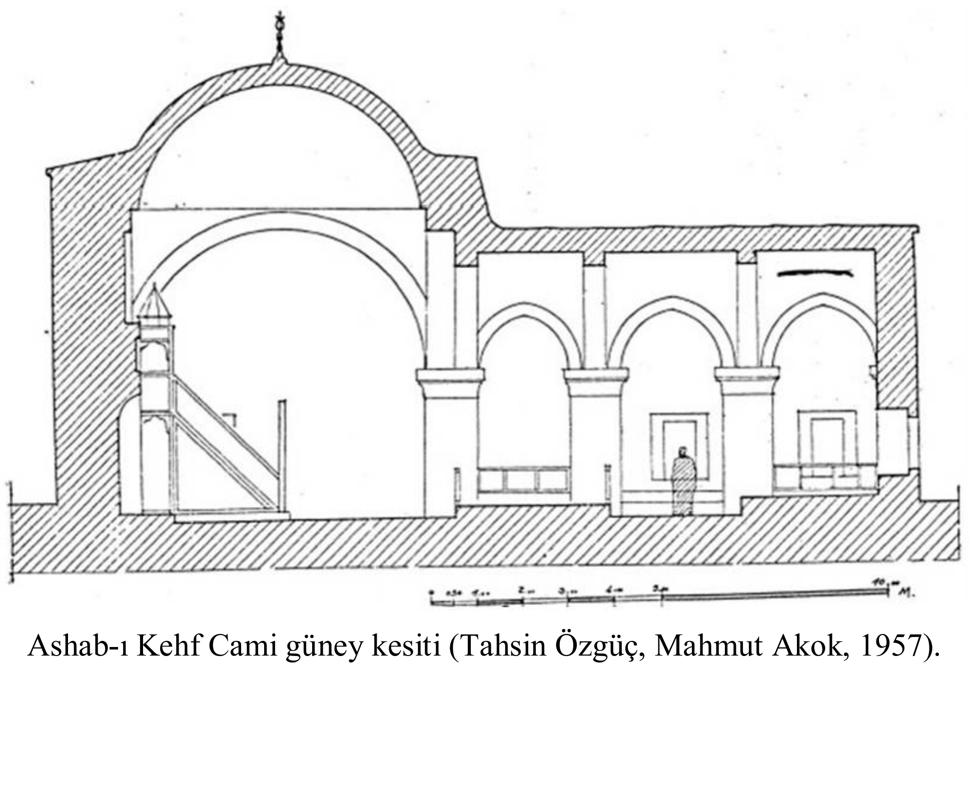
YÜKSEL M., *Çukurova’da Türk İslam Eserleri ve Kitabeler,* Adana, (Tarihsiz).

EKLER

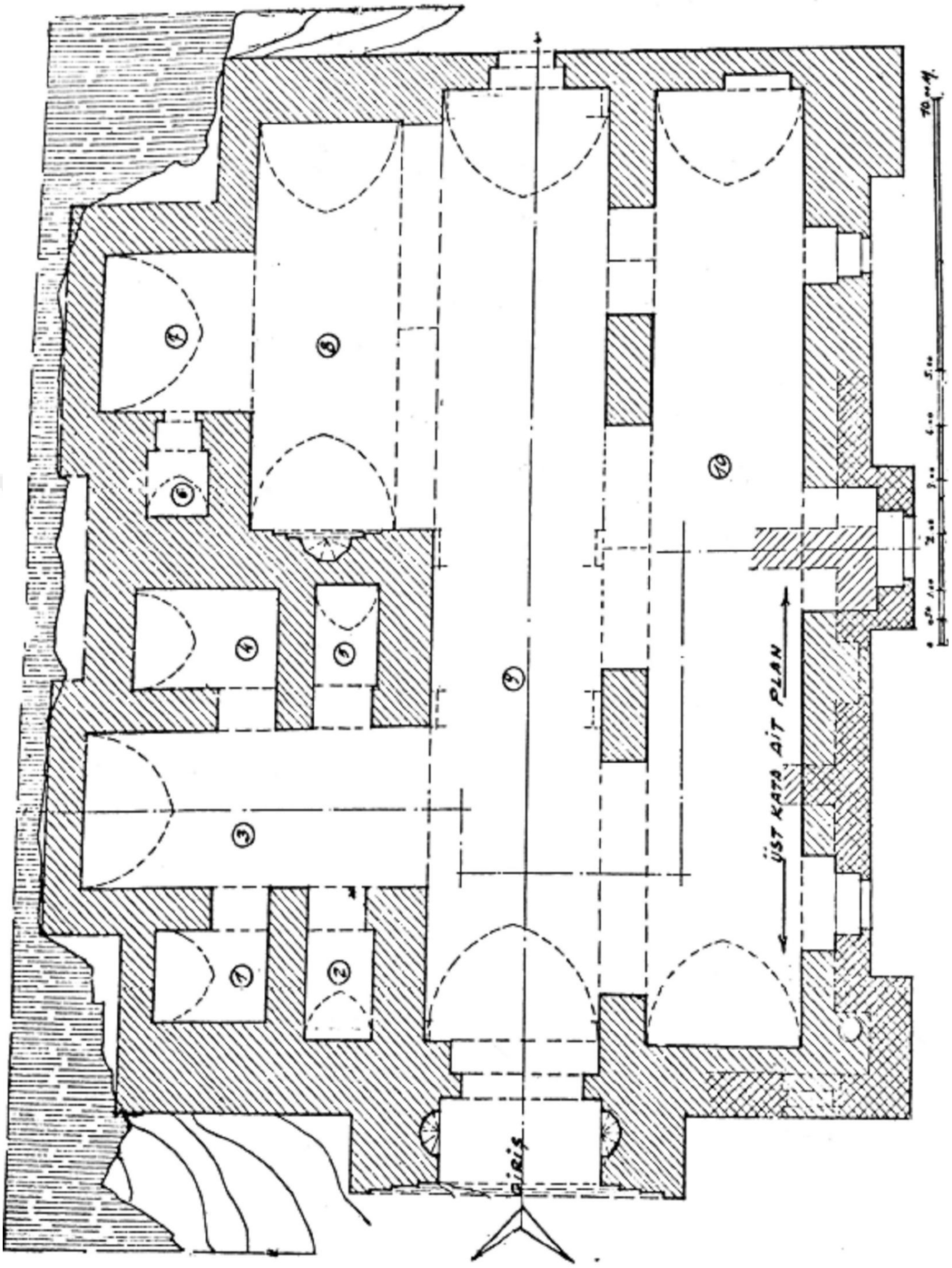
PLANLAR VE KESİTLER

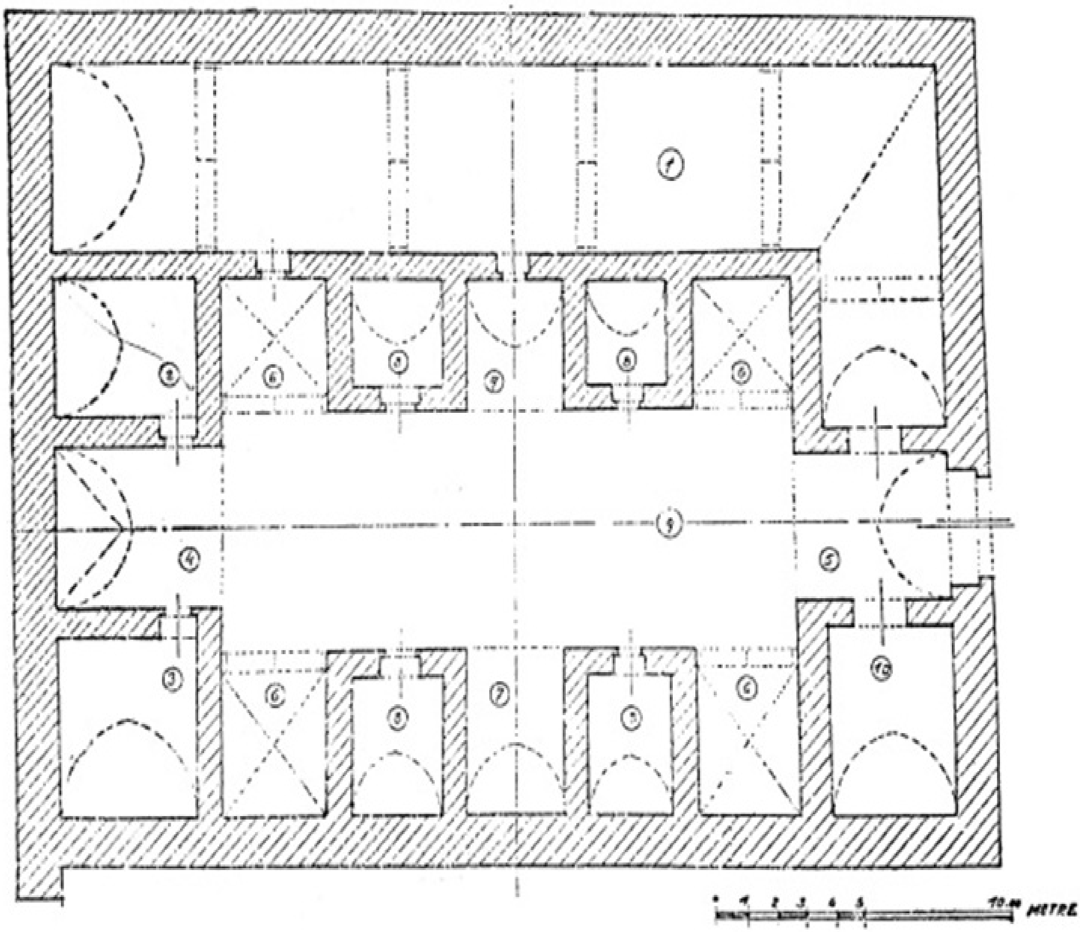
(Plan:1) Ashab-ı Kehf Cami Planı (Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, 1957).

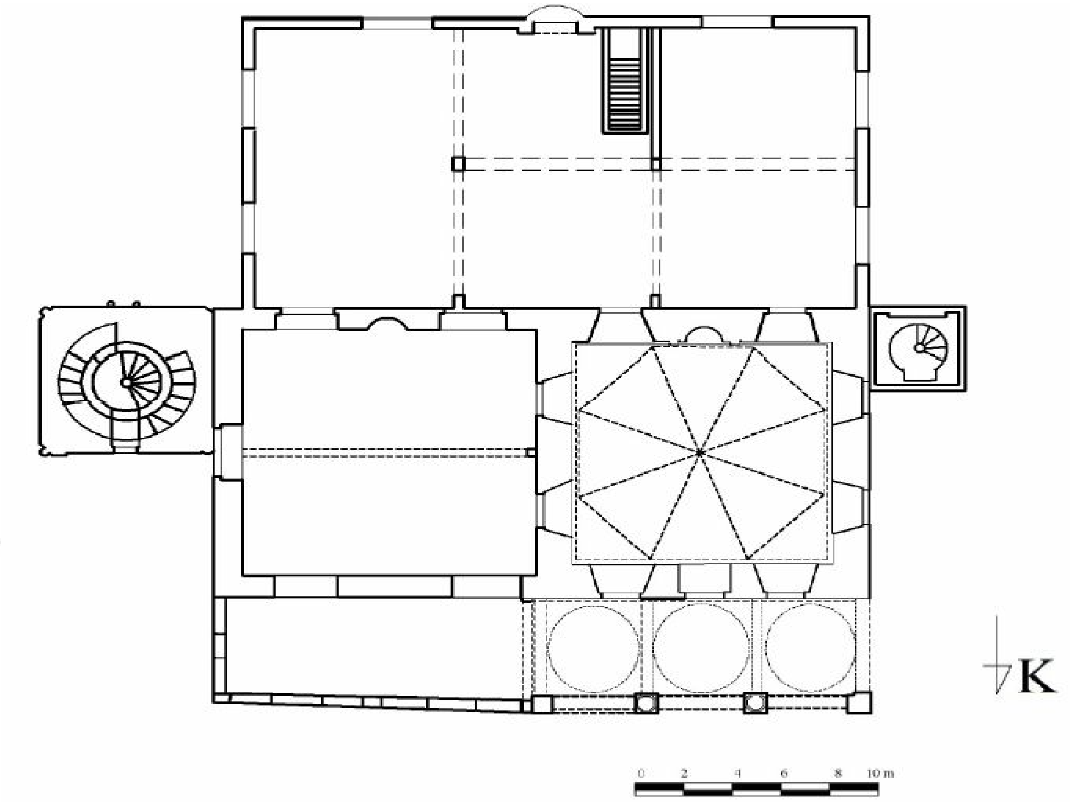
Ashab-ı Kehf Cami güney kesiti (Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, 1957).

(Plan:2) Ashab-ı Kehf Ribatı Plan (Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, 1957).

(Plan:3) Ashab-ı Kehf Han Planı (Tahsin Özğüç, Mahmut Akok, 1957).

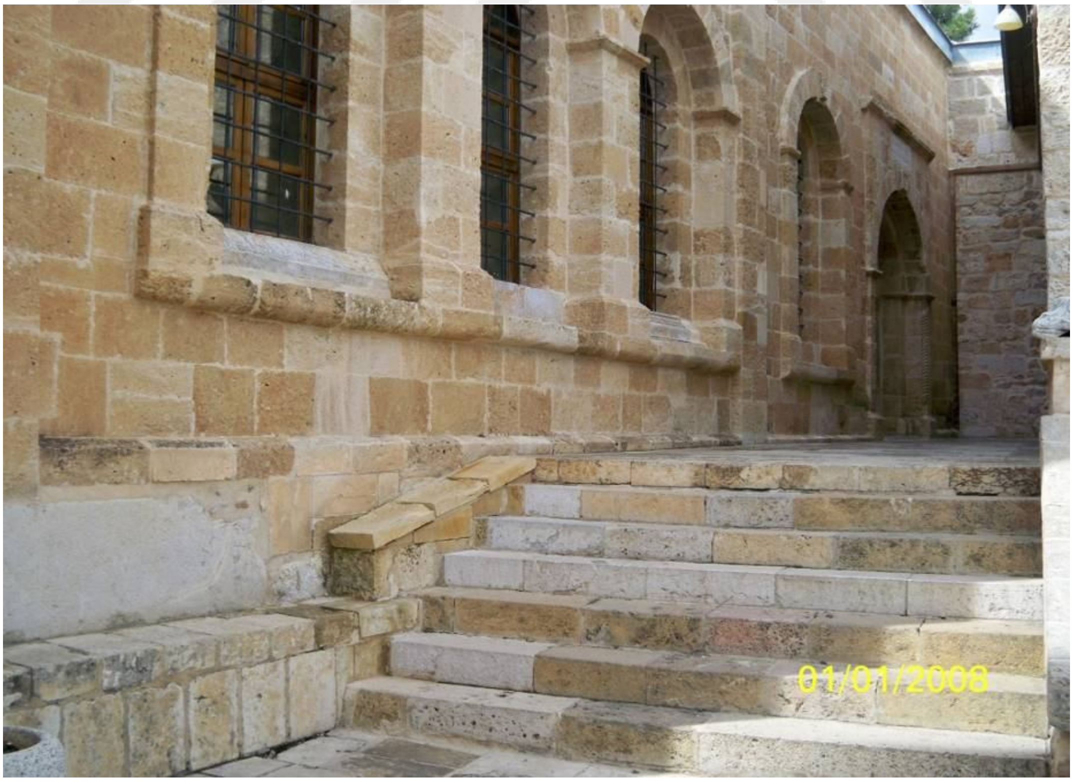

(Plan:4)) Tarsus Ashab-ı Kehf Camii Plan (Tanrıverdi Hülya Güley, 2006

FOTOĞRAFLAR

Cami Fotoğrafı: 1

Cami Fotoğraf: 2

Cami Fotoğraf: 3 (Ramazan Kıraç 2019)

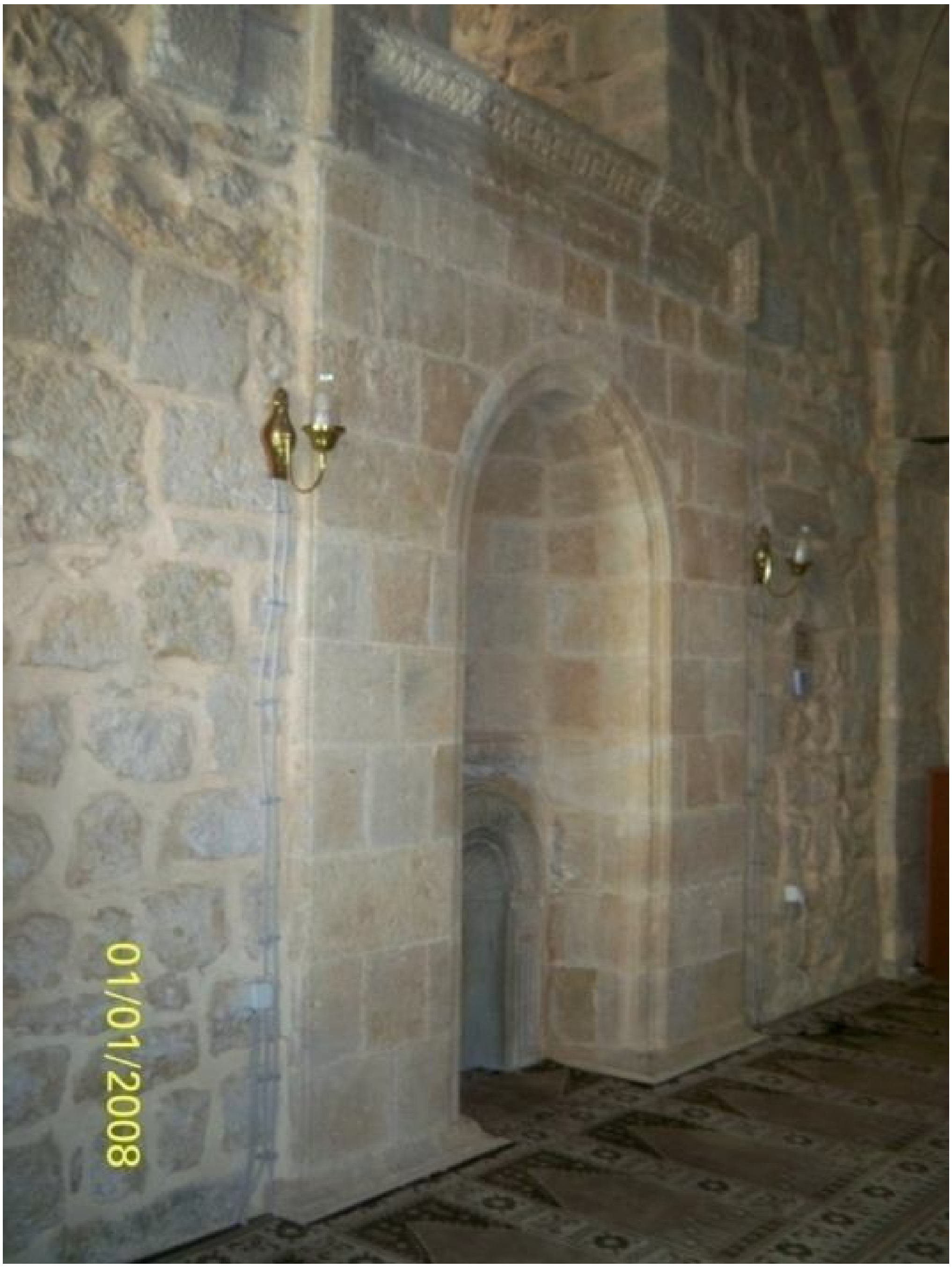
Cami Fotoğraf: 4

Cami Fotoğraf: 5

Cami Fotoğraf: 6

Cami Fotoğraf: 7

Cami Fotoğraf: 8

Cami Fotoğraf: 9

Cami Fotoğraf: 10

Cami Fotoğraf: 11

Fotoğraf 12: Ribat Taç Kapısı

Fotoğraf 13: Ribat Taç Kapısı

Fotoğraf 14: Ribat Taç Kapısı

Fotoğraf15: Ribat Taç Kapısı, Kemer Detay

Fotoğraf 16: Ribat Taç Kapısı Detay

Fotoğraf 17: Ribat Taç Kapısı, Detay

Fotoğraf 18: Ribat Taç Kapısı, Kemer Portali Detay

Fotoğraf 19: Ribat Taç Kapısı, Detay

Fotoğraf 20: Ribat Taç Kapısı, Detay

Fotoğraf 21: Ribat Taç Kapısı, Kemer Portali Detay

Fotoğraf 22: Ribat Taç Kapısı, Detay

Fotoğraf 23: Ribat Taç Kapı, Mihrabiye Üst Detay

Fotoğraf 24: Ribat Taç Kapısı, Mihrabiye Detay

Fotoğraf 25: Ribat Taç Kapısı, Mihrabiye

Fotoğraf 26: Ribat Taç Kapısı, Mihrabiye

Fotoğraf 27: Ribat Taç Kapı, Mihrabiye

Fotoğraf 28: Ribat Taç Kapı, Detay

Fotoğraf 29: Ribat Taç Kapı, Detay

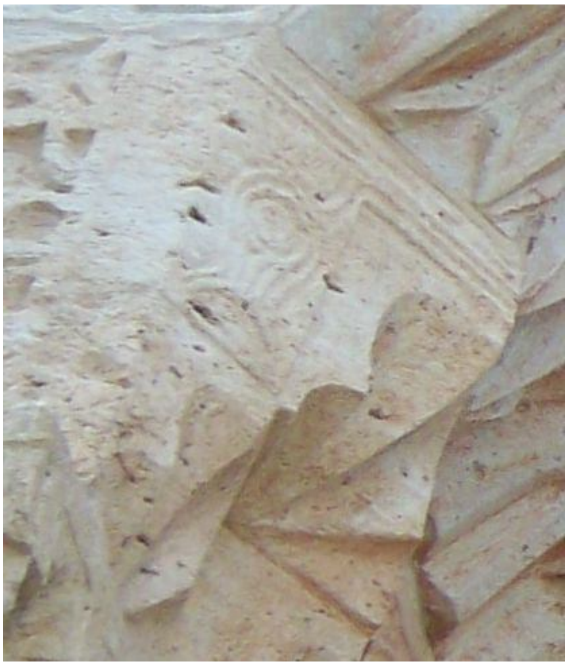
Fotoğraf 30: Ribat Taç Kapı, Detay

Fotoğraf 31: Ribat Taç Kapı, Detay

Fotoğraf 32: Ribat Taç Kapı Detay

Fotoğraf 33: Ribat Taç Kapı Detay

Fotoğraf 34: Ribat Taç Kapı Mukarnas Detay

Fotoğraf 35: Ribat Taç Kapı Mukarnas Detay

Fotoğraf 36: Ribat Taç Kapı Mukarnas Detay

Fotoğraf37: Ribat Taç Kapı Mukarnas Detay

Fotoğraf 38: Ribat Taç Kapı Mukarnas Detay

Fotoğraf 39: Ribat Taç Kapı Mukarnas Detay

Fotoğraf 40: Ribat Taç Kapı Detay

Fotoğraf 41: Ribat Taç Kapı Detay

Fotoğraf 42: Ribat Taç Kapı Detay

Fotoğraf 43: Ribat Taç Kapı Detay

Medrese Fotoğraf: 44

Medrese Fotoğraf: 45

Medrese Fotoğraf: 46

Han Fotoğraf: 47

Han Fotoğraf: 48

Han Fotoğraf: 49

Han Fotoğraf: 50

(Fotoğraf: 51) Tarsus Ashab-ı Kehf Mağarası

Tarsus Ashab-ı Kehf Mağaradaki Uyudukları söylenen makam

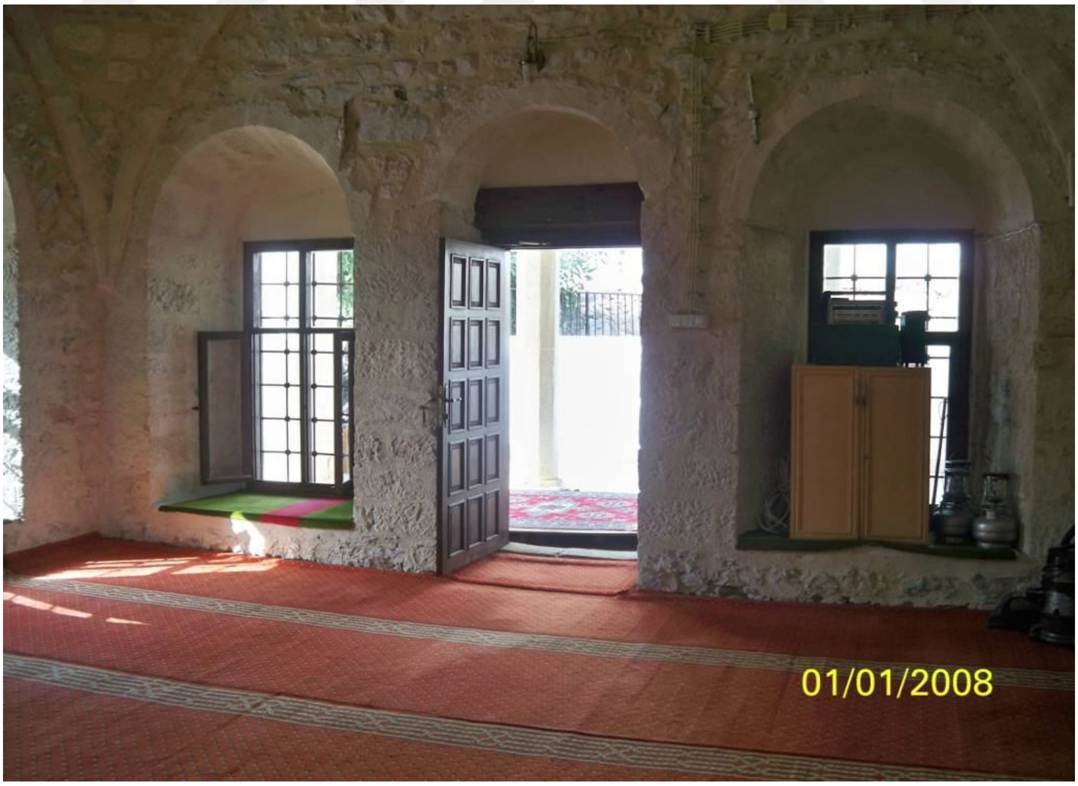
(Fotoğraf: 52) Tarsus Ashab-ı Kehf camii kitabe

(Fotoğraf:53) Tarsus Ashab-ı Kehf Camii- batıdan

(Fotoğraf: 54) Tarsus Ashab-ı Kehf Camii

(Fotoğraf: 55) Tarsus Ashab-ı Kehf –iç mekan

(Fotoğraf: 56) Tarsus ashab-ı Kehf- iç mekan

(Fotoğraf: 57) Tarsus Ashab-ı Kehf

(Fotoğraf: 58) Tarsus Ashab-ı Kehf

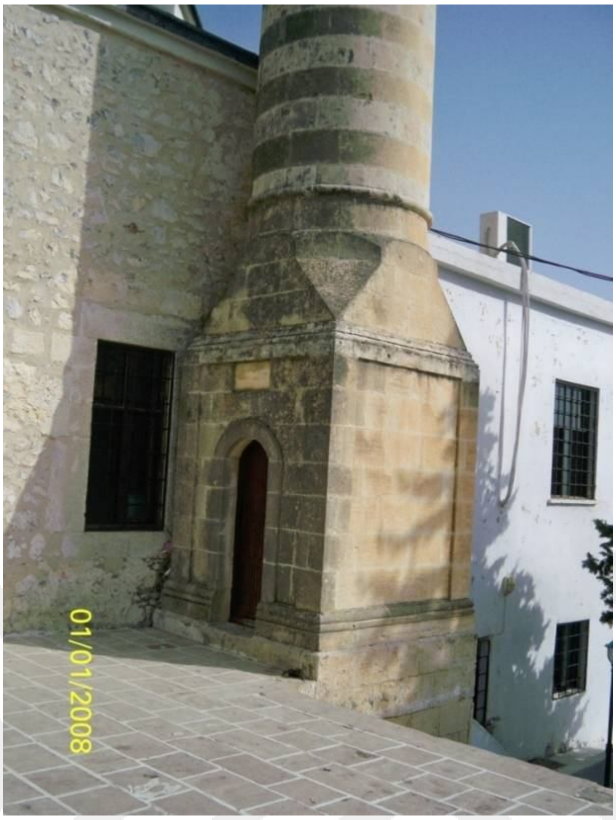
(Fotoğraf: 59) Tarsus Ashab-ı kehf

(Fotoğraf: 60) Tarsus Ashab-ı Kehf

(Fotoğraf: 61) Tarsus Ashab-ı Kehf

(Fotoğraf: 62) Tarsus Ashab-ı Kehf Batı minare

(Fotoğraf: 63) Tarsus Ashab-ı Kehf Doğu minare

(Fotoğraf: 64) Tarsus Ashab-ı Kehf-son cemaat yeri sütun başı

(Fotoğraf: 65) Tarsus Ashab-ı Kehf Batı minare

(Fotoğraf: 66) Tarsus Ashab-ı Kehf Doğu minare

(Fotoğraf: 67) Tarsus Ashab-ı Kehf

(Fotoğraf: 68) Selçuk Yedi Uyuyanlar Dağ yamacı

(Fotoğraf: 69) Selçuk Yedi Uyuyanlar Kilise

(Fotoğraf: 70) Selçuk Yedi Uyuyanlar Kilise yan duvarlar

(Fotoğraf: 71) Selçuk Yedi Uyuyanlar Kilise alt mezar odaları

(Fotoğraf: 72) Selçuk Yedi Uyuyanlar İkinci Kilise

(Fotoğraf: 73) Selçuk Yedi Uyuyanlar İkinci Kilise yan duvarlar

Fotoğraf: 74) Selçuk Yedi Uyuyanlar

(Fotoğraf: 75) Selçuk Yedi Uyuyanlar Lahit

(Fotoğraf: 76) Selçuk Yedi Uyuyanlar Lahit

(Fotoğraf:77) Selçuk Yedi Uyuyanlar Fresko (Enis Karakaya,Selçuk Uygun 1989)

(Fotoğraf: 78) Lice Ashab-ı Kehf Mescidi'nin bulunduğu dağın yamacı
(Diyarbakır Müzeler ve Vakıf Eserleri Koruma İl Müdürlüğü Tescil Fişi).

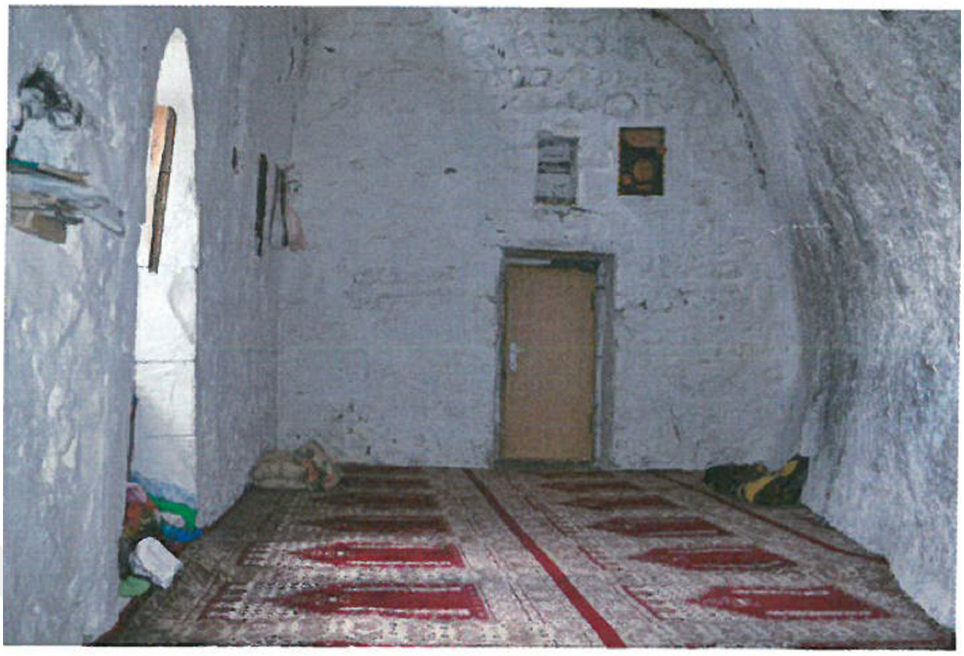
(Fotoğraf:79) Lice Ashab-ı Kehf Mescidi'ne giden korkuluklarla çevrili yol
(Diyarbakır Müzeler ve Vakıf Eserleri Koruma İl Müdürlüğü Tescil Fişi).

(Fotoğraf: 80) Lice Ashab-ı Kehf Mescidi kitabesi (Sait Bağır 2019)

(Fotoğraf: 81) Lice Ashab-ı Kehf Mescidi hazırlık mekanı, batı girişi (Diyarbakır Müzeler ve Vakıf Eserleri Koruma İl Müdürlüğü Tescil Fişi).

(Fotoğraf: 82) Lice Ashab-ı Kehf Mescidi iç mekan (Diyarbakır Müzeler ve Vakıf Eserleri Koruma İl Müdürlüğü Tescil Fişi).

(Fotoğraf: 83) Lice Ashab-ı Kehf Mescidi mihrap nişi (Diyarbakır Müzeler ve Vakıf Eserleri Koruma İl Müdürlüğü Tescil Fişi).